METODINĖ MEDŽIAGA
EKONOMIKA IR VERSLUMAS

Autoriai:

Danutė Bareikienė

Rita Česonienė

Inga Niuniavaitė

Birutė Šinkūnaitė

Pavyzdžių pateikė:

Rima Maldeikienė

Rasa Tumosienė

Joana Žilinskaitė

Konsultavo:

Šarūnas Gerulaitis

Sonata Likienė

dr. Elena Motiejūnienė

Irma Neseckienė

Ekonomikos ir verslumo konsultantai

Vilnius,

2008 m. lapkritis

TURINYS

ĮVADAS 3
DALYKO VIETA UGDANT KOMPETENCIJAS 5
PLANAVIMAS 8
ILGALAIKIS PLANAS (a) 8
ILGALAIKIS PLANAS (b) 18
TRUMPALAIKIS PLANAS (a) 30
EKONOMIKOS TRUMPALAIKIS PLANAS 9 KLASEI (b) 36
PROCESO ORGANIZAVIMAS. PAMOKŲ PLANŲ ILIUSTRACIJOS 50
TEMA: IŠTEKLIŲ IR STYGIAUS, KAIP PAGRINDINĖS EKONOMIKOS PROBLEMOS, ANALIZAVIMAS 50
TEMA: VERSLO ORGANIZAVIMO FORMŲ VERTINIMAS PAGAL RIZIKOS LAIPSNĮ IR ĮKŪRIMO SĄLYGAS 55
TEMA: RINKOS TIPAI 62
TEMA: MAINŲ PAAIŠKINIMAS. PINIGAI, JŲ FUNKCIJŲ TAIKYMAS GYVENIME 68
TEMA: ASMENINIO BIUDŽETO SUDARYMO GEBĖJIMŲ UGDYMAS 74
VERTINIMAS 77
INFORMACINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS 81
VADOVĖLIŲ IR MOKOMOSIOS MEDŽIAGOS APŽVALGA 85
EKONOMIKOS PRADMENYS. IX–X KLASĖMS: TEV, 2003 85
MANO EKONOMIKA, VEIKIANTI ĮMONĖ, PASAULIO ŽINIOS. IX–X KLASĖMS: LIETUVOS JUNIOR ACHIEVEMENT, 2003 95
A. MALDEIKIENĖ. EKONOMIKA. 9 – 10 KLASĖMS, VILNIUS: TYTO ALBA, 2003 103
A. MAKUTĖNAS, D. MAKUTĖNIENĖ. EKONOMIKA. 9 – 10 KLASĖMS, KAUNAS: ŠVIESA, 2008 110

ĮVADAS

Ekonomikos ir verslumo ugdymo pagrindinėje mokykloje tikslas – siekti, kad mokiniai įgytų ekonomikos pagrindų, kryptingai ugdytųsi verslumo gebėjimus, formuotųsi ekonominį mąstymą, gebėtų tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje.

Siekdami *ekonomikos ir verslumo* ugdymo tikslo, mokiniai:

- taiko įgytas ekonomines žinias kasdieniame gyvenime;
- aktyviai veikdami, ugdosi bendravimo, bendradarbiavimo, derybų, lyderystės ir kitus verslumo įgūdžius;
- racionaliai planuoja ir naudoja ribotus išteklius.

Metodinės medžiagos paskirtis – padėti mokytojui planuoti ir organizuoti ugdymo turinį diegiant *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą.* Todėl metodinėje medžiagoje pateikiama ilgalaikio ir trumpalaikio planavimo pagal atnaujintą *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą* pavyzdžių, pamokų planų iliustracijų, trumpai aprašytas vertinimas, pateikiami informacijos šaltiniai, kuriuos rengiantis pamokoms ir pamokų metu gali naudoti ekonomikos mokytojai ir mokiniai.

Planuojant ekonomikos ir verslumo ugdymą pagrindinėje mokykloje, siūloma susidaryti ilgalaikį planą, kuriame būtų numatyti esminiai ugdymo proceso etapai. Metodinėje medžiagoje pateikiami 2 ilgalaikio plano pavyzdžiai 37 pamokų kursui. Ilgalaikių planų pradžioje yra formuluojami mokymo(-si) uždaviniai, suderinti su bendrųjų programų uždaviniais ir orientuoti į mokymosi rezultatus. Ilgalaikiame plane mokinių pasiekimai aprašomi tokie patys, kaip ir *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje*. Mokytojas numato, kiek laiko (pamokų) reikėtų skirti kiekvienam etapui, kad mokiniai išsiugdytų gebėjimus ir nuostatas. Planuodamas mokytojas neprivalo nuosekliai laikytis programoje išdėstytų gebėjimų sekos ir gali keisti jų eiliškumą. Svarbu laikytis programoje suformuluotų reikalavimų mokinių pasiekimams ir aprašytų turinio apimčių. Pateikti du skirtingi ilgalaikio plano pavyzdžiai, parodantys, kaip skirtingai galima organizuoti ugdymo procesą.

Trumpalaikis planas – tai detalesnis vieno mokymosi etapo planas. Šiame plane numatomi mokymo ir mokymosi uždaviniai, apibrėžiantys mokinių veiklą. Sudarant trumpalaikį planą atsižvelgiama į turinio apimtis ir numatomus mokinių pasiekimus. Kadangi ekonomikos ir verslumo dalykui skiriamos 37 val. per vienerius mokslo metus, tai mokytojui galbūt užtektų pasirengti tik ilgalaikį planą ir juo remiantis planuoti pamokas. Tiems mokytojams, kurie planuoja ir

trumpesniais laikotarpiais, šioje metodinėje medžiagoje pateikiami du trumpalaikių planų pavyzdžiai, iliustruojantys, kaip skirtingai galima organizuoti ugdymo procesą. Abu trumpalaikių ekonomikos ir verslumo ugdymo planų pavyzdžiai yra parengti pagal *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*.

Planuoti ugdymą privaloma, tačiau kokius planus pasirengti, spausdinti, tvirtinti ir pan., apsisprendžia mokykla, o planuodamas pamoką dažniausiai ir pats mokytojas. Todėl kiekvienas ekonomikos mokytojas pats gali pasirengti kitokius, jam patogius planus, kurie atitiktų jo ir jo mokinių poreikius. Mokytojas, atsižvelgdamas į savo patirtį ir poreikius, ar pagal mokyklos nustatytą tvarką gali papildyti planą jam aktualiomis temomis (pvz., Namų užduotys, Pastabos, Priemonės). „Pastabose“ gali būti pažymėti prieš pamoką daromi tikslinimai, individualios užduotys mokiniams, darbo skirtingose klasėse ypatumai, jei mokytojas dirba ne vienoje 9/10 klasėje, pamokų skaičiaus koregavimas ir pan. Mūsų pateikiamo trumpalaikio plano skiltyje „Mokymosi veiklos“ pasiūlytos užduotys gali būti papildytos arba pakeistos kitomis, atsižvelgiant į mokytojo pasirengimo lygį, klasės mokymosi lygį ir turimas priemones. Individualizavimą ir diferencijavimą mokytojas gali detaliau suplanuoti „Mokymosi veiklose“ bei „Vertinime“.

Metodinėje medžiagoje yra pateiktos ir pamokų planų iliustracijos. Tai – geroji mokytojų patirtis, kaip galima įgyvendinti *Ekonomikos ir verslumo bendrosios programos* nuostatas. Pavyzdžiuose formuluojamas pamokos uždavinys, orientuotas į rezultatą, į *bendrojoje programoje* aprašytų gebėjimų ugdymą, t. y. ko mokinys per pamoką išmoks, ką gebės, kokios bus ugdomos nuostatos. Pamokoje organizuojamos tokios veikos, kurios orientuotos į pamokos uždavinius ir rezultatus. Pamokos veiklos naudojamos ir formuojamajam vertinimui: mokytojas stebi, klauso, aiškinasi, renka informaciją apie mokinių žinias ir gebėjimus; taip pat suteikia informacijos mokiniams, kas jiems pasisekė ir kodėl, kur jie klysta, kodėl, tariasi, kaip galima būtų pasiekti geresnių rezultatų.

Vertinimo skyrelyje pateikiamas apibendrinamojo vertinimo užduoties pavyzdys, vertinimo matrica, kuria ekonomikos ir verslumo mokytojas galėtų vadovautis rengdamas diagnostines, apibendrinamąsias užduotis. Formuojamasis vertinimas nėra išskirtas, tačiau jį rasite pamokų pavyzdžiuose – pamokos veiklose naudojamas formuojamasis vertinimas.

Metodinėje medžiagoje skelbiamas išsamus vadovėlių, metodinės literatūros, papildomos literatūros bei nuorodų į naudingas interneto svetaines sąrašas, kuris pagelbės mokytojui ruoštis pamokoms bei organizuoti ugdymo procesą.

Pabaigoje pateikiamos ekonomikos dalykui skirtų vadovėlių apžvalgos. Jose analizuojama, kaip mokomosios priemonės atitinka *Ekonomikos ir verslumo bendrosios programos* nuostatas, turinio apimtis, kaip jose pateikiamos užduotys taikytinos ugdant įvairaus lygio mokinių gebėjimus.

Visa pateikta medžiaga yra rekomendacinio pobūdžio siūlymai – kokiais keliais einant galima įgyvendinti *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*. Kiekvienas mokytojas laisvai ir kūrybiškai planuoja mokinių bei savo veiklas siekdamas galutinio rezultato, atsižvelgdamas į *Ekonomikos ir verslumo bendrosios programos* nuostatas.

Tikimės, jog ši metodinė medžiaga padės kūrybiškai organizuoti ekonomikos ir verslumo mokymo(-si) procesą, naudojant aktyviuosius mokymosi metodus, skatinant mokinių kritinį mąstymą, naudojant įvairius vertinimo ir įsivertinimo būdus, mokomąsias priemones.

Mokytojų patirtis, iniciatyvumas, inovatyvumas sudarys pagrindą asmenybei, kuri gebėtų tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje, ugdytis.

DALYKO VIETA UGDANT KOMPETENCIJAS

Ekonomikos ir verslumo mokymas(-is) pagrindinėje mokykloje ugdo verslumo gebėjimus, formuoja ekonominį mąstymo būdą, padedantį tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje, priimti sprendimus, turinčius įtakos visuomenės institucijoms tiek dabar, tiek ateityje. Ekonomikos ir verslumo žinios bei gebėjimai būtini sprendžiant daugelį istorijos, politikos, tarptautinių santykių ar verslo klausimų.

Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje, patvirtintoje 2004 m. birželio 2 d. švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK-835, verslumas apibrėžiamas kaip asmens mąstymo būdas ir asmeninės socialinės, vadybinės bei asmeninės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti savo kasdieniam gyvenimui, t. y. konkretūs gebėjimai, teikiantys galimybę ne tik organizuoti savo verslą, bet ir prisiimti riziką už padarytus sprendimus. Strategijoje teigiama, kad pradinėje ir pagrindinėje mokykloje turi būti ugdomos tokios mokinių asmeninės savybės, kaip kūrybiškumas, iniciatyvumas ir nepriklausomybė, kurios skatintų verslumo nuostatų ugdymą, būtų naudingos mokiniams ateityje nepaisant to, kokia veikla jie užsiimtų. Be to, ekonomikos ir verslumo ugdymas turi suteikti ankstyvąsias žinias ir ryšį su verslo pasauliu ir tam tikrą pradinį verslininkų vaidmens visuomenėje supratimą.

Nuo 2003/2004 mokslo metų ekonomikos ir verslumo, kaip savarankiško privalomojo dalyko, mokykloje mokomasi tik 9 arba 10 klasėje. Taip pat mokykla mokiniams gali siūlyti pasirenkamuosius ekonomikos ir verslumo modulius: imitacinių įmonių kūrimo, verslo planų rengimo, mokymosi tvarkyti asmeninius finansus ir pan. Tose klasėse, kuriose ekonomikos kaip privalomojo dalyko nėra, ekonomikos ir verslumo žinios ir problematika integruojama į kitus

mokomuosius dalykus. Nuoseklumo integruojant buvo siekiama parengiant verslumo integruojamosios programos gaires (2003), *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* (2008) aprašant integracijos galimybes 5–8 ir 9–10 klasėse. Iki 2003/2004 mokslo metų kai kuriose vidurinėse mokyklose ekonomikos buvo mokoma kaip pasirenkamojo dalyko.

Diegiant ekonomikos ir verslumo ugdymą, kilo įvairiausių klausimų ir problemų: trūko ekonomikos mokytojų, metodinės literatūros, vadovėlių. 2002 m. švietimo ir mokslo ministras patvirtino „Ekonomikos mokymo programos ir standartų“ projektą. Dvejus metus vyko intensyvus mokytojų rengimas: parengta daugiau nei 500 naujų ekonomikos mokytojų. Remiantis 2002 m. spalio mėn. švietimo ir mokslo ministro nutarimu, dėstantiems ekonomiką mokytojams pripažįstama jų turima pagrindinio dalyko atestacinė kategorija.

Dabar yra gana gausus vadovėlių, literatūros, metodinės medžiagos pasirinkimas. Daugumą leidinių parengė ir išleido mokytojai, praktiškai žinantys ekonomikos ir verslumo ugdymo pagrindinėje mokykloje situaciją ir poreikį.

„Ekonomikos mokymo programos ir standartų“ projektas tapo geru pagrindu atnaujinant *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*. Rengiant šią programą, ypač daug dėmesio skirta mokymosi mokytis strategijai, mokinių praktinių gebėjimų ir įgūdžių ugdymui, motyvacijos skatinimui. Mokymo(-si) būdų ir metodų įvairovė sudaro sąlygas teorines žinias ir suvokimą nuolat įtvirtinti praktinėmis veiklomis, aplinkos pavyzdžiais, Lietuvos bei pasaulio ekonomikoje vykstančių procesų analize.

Bendrojoje programoje ekonomikos ir verslumo pasiekimai 5–8 klasėse integruojami su kitų mokomųjų dalykų pasiekimais. *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* pateikiama, kokios ekonomikos nuostatos, kokie gebėjimai ugdomi ir kokios žinios suteikiamos per kitų mokomųjų dalykų pamokas. Į tai turėtų atsižvelgti ekonomikos mokytojas, planuodamas ekonomikos ir verslumo pamokas 9 arba 10 klasėje. Vidurinio ugdymo programoje galimas ekonomikos ir verslumo mokymo tęstinumas per pasirenkamųjų dalykų programas.

Programos dalyje, skirtoje 9–10 klasėms, apibrėžiami laukiami mokinių pasiekimai: nuostatos, gebėjimai bei žinios ir supratimas – ugdomi per savarankiško ekonomikos ir verslumo dalyko pamokas. Ugdymo gairėse trumpai aprašomas rekomenduojamas ugdymo procesas šiems rezultatams pasiekti. Ugdymo procesas organizuojamas remiantis jau turima mokinio patirtimi, jo įsitraukimu į aktyvų mokymosi procesą, kitų programų integracija ir ryšiais su gyvenimu. *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* išskirtos šios ugdomosios veiklos sritys:

1. Orientavimasis rinkoje. Ši sritis apima nuostatas, gebėjimus ir žinias, padedančias mokiniams įgyti pradinį ekonomikos ir verslumo sąvokų ir principų

suvokimą.

2. Asmeninių finansų tvarkymas. Sritis skirta asmeninių pajamų tvarkymo pagrindams suformuoti ir pagrindiniams investavimo principams suvokti.
3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis. Mokomasi įmonės kūrimo, verslo organizavimo principų, atskleidžiama verslo įmonių svarba žmogaus ir visuomenės gyvenime, planavimo būtinybė, ugdomi verslumo gebėjimai ir nuostatos.
4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas. Mokiniai susipažįsta su valstybės funkcijomis ir įtaka šalies ekonomikai, ugdomi mokinių gebėjimai vertinti valstybės vykdomą ekonominę politiką, analizuoti ekonominius šalies rodiklius.
5. Dalyvavimas tarptautinėse rinkose. Ši veiklos sritis skirta tam, kad mokinys suvoktų save kaip aktyvų tarptautinės ekonomikos dalyvį ir ugdytųsi patriotinius jausmus Lietuvai, vertintų jos vietą Europos ir pasaulio ūkio sistemoje.

Įgyvendinant *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą* laikomasi šių ugdymo turinio atnaujinimo krypčių:

- ugdymo turinys pritaikomas mokinio kompetencijų (kompetencija – tam tikros srities žinių, gebėjimų ir nuostatų visuma) ugdymui:
  - orientuojamasi į ugdymo rezultatus. Nuolat skatinama mokinio motyvacija, pastebima ir fiksuojama pažanga. Sudaromos sąlygos ir ugdoma savarankiška, gebanti atsakingai veikti asmenybė;
  - stiprinamas ryšys su gyvenimu. Ekonomikos ir verslumo ugdymas paremtas nuolatiniu ekonominės situacijos šalyje ir pasaulyje stebėjimu, įvykių atpažinimu, analize, vertinimu.
- ugdymo turinys orientuojamas į esmines dalykines kompetencijas: daug dėmesio skiriama praktinių gebėjimų ir mokinio nuostatų ugdymui, ne tik ekonomikos žinių suvokimui; orientuojamasi į ugdymo rezultatus, stiprinamas ryšys su gyvenimu;
- ugdomos šios bendrosios kompetencijos: komunikavimo gimtąja kalba, skaitmeninio raštingumo, mokėjimo mokytis, socialinė ir pilietinė kompetencija, iniciatyvumas ir verslumas;
- diferencijuojamas ir individualizuojamas turinys: ugdymo turinys pritaikomas skirtingiems mokinių poreikiams, galioms ir mokymosi stiliams, atsižvelgiama į skirtingus mokinių poreikius. Taikomi įvairūs aktyvieji mokymo(-si) metodai, skatinamas kritinis mąstymas, asmeninė iniciatyva, gebėjimas dirbti komandoje. Užduotys diferencijuojamos pagal mokinių gebėjimų lygius;

- siekiant, kad mokiniai geriau suprastų ir kūrybingai taikytų tai, ką išmoko, ekonomikos ir verslumo ugdymo turinys integruojamas su kitų dalykų ugdymo turiniu: ekonomikos ir verslumo bei geografijos, pilietiškumo ugdymo, gamtos mokslų, technologijų ir kitų dalykų integracija; verslumo gebėjimų ugdymas integruojamas įvairių dalykų pamokose;
- planuojant vadovaujamasi *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* aprašytomis dalyko turinio apimtimis. *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* sumažinta turinio apimtis, dėl to mažėja mokinių mokymosi krūvis: remiamasi anksčiau per kitų dalykų pamokas (istorijos, geografijos, pilietinio ugdymo, matematikos ir kt.) sukauptomis žiniomis, įgytais gebėjimais; siekiama tarpdalykinės integracijos.

PLANAVIMAS

ILGALAIKIS PLANAS (a)

Šis ilgalaikis planas yra vienas iš pavyzdžių, kaip galima būtų planuoti 9/10 klasės ekonomikos mokymąsi. Planas yra parengtas remiantis *Ekonomikos ir verslumo bendrąja programa*. Ekonomikai ir verslumui skiriama 1 savaitinė pamoka 9 arba 10 klasėje, tad rekomenduojame ilgalaikį metų planą parengti visiems mokslo metams. Tačiau mokytojas visuomet turi galimybę mokslo metų eigoje planą koreguoti. Pastabas apie plano keitimus reikėtų užrašyti „Pastabų“ stulpelyje.

Ekonomikos ir verslumo dalyko mokytojai gali pasinaudoti šiuo planu, gali pasirengti savo planą, gali papildyti kitais jiems būtinais dalykais (pvz., priemonės, klasės aplinka ar pan.), svarbiausia, kad mokytojas planuotų pagal *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*, mokymą keistų nuo žinių suteikimo į gebėjimų ir nuostatų ugdymą.

Dalykas/kursas: Ekonomika ir verslumas
Klasė: 9 (1-a gimnazijos)
Laikotarpis: 2008/2009 m.m.
Pamokų skaičius: 37 (1 savaitinė) val.

Mokymosi uždaviniai:

- Taikyti įgytas ekonomines žinias kasdieniame gyvenime.
- Aktyviai veikiant, ugdytis bendravimo, bendradarbiavimo, derybų, lyderystės ir kitus verslumo įgūdžius.
- Racionaliai planuoti ir naudoti išteklius.

Mokymo ir mokymosi turinys

Eil. nr.	Etapo pavadinimas/ tema	Gebėjimai pagal programą „Ekonomika ir verslumas“	Valandos (nuo – iki)	Integracija (dalykų ryšiai)	Pastabos
1. Orientavimasis rinkoje					
1.	Pagrindinės ekonomikos problemos analizavimas.	1.1. Atpažinti stygiaus pavyzdžius savo aplinkoje. 1.2. Analizuoti galimus konkrečios situacijos sprendimus, kurie lemia, kad vienų dalykų mes turime atsisakyti tam, kad turėtume kitų. 1.3. Konkrečiu atveju išvardyti galimas ribotų išteklių naudojimo alternatyvas. Suformuluoti konkretaus pasirinkimo kriterijus ir apibrėžti pasirinkimo alternatyviąsias sąnaudas.	2–3 val.	Geografija (2.15) Fizika (9.3) Technologijos (3.3)	
2.	Ekonominių sistemų atpažinimas ir palyginimas.	1.4. Savarankiškai atpažinti ir palyginti ekonomines sistemas, jų pranašumus ir trūkumus.	1 val.	Geografija Istorija (1.14)	

3.	Mainų paaiškinimas. Pinigai, jų funkcijų taikymas gyvenime.	1.5. Argumentuoti, kodėl mainai paprastesni, kai už prekes ir paslaugas atsiskaitoma pinigais. 1.6. Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pinigai atlieka mainų, vertės kaupimo bei vertės mato funkcijas.	1–2 val.		Ekskursija į Monetų kalyklą, Pinigų istorija – seminaras, filmas apie litą.
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.	1, 2, 3 temos	1 val.		
4.	Kainų poveikio vartotojo ir gamintojo elgsenai vertinimas. Rinkos kainos nustatymas.	1.7. Vertinti kainų poveikį vartotojo elgsenai. 1.8. Paaiškinti, kaip keičiantis prekių kainoms, kinta susijusių prekių paklausa. 1.9. Vertinti kainų poveikį gamintojo elgsenai. 1.11. Turint duomenis apie konkrečios prekės ar paslaugos pasiūlą ir paklausą, nustatyti rinkos kainą. 1.12. Vertinti situaciją rinkoje, kai prekės kaina yra didesnė arba mažesnė už rinkos kainą.	4–5 val.		Paklausos ir pasiūlos modeliavimas, panaudojant aktyvias veiklas arba kompiuterinį modeliavimą.
5.	Pirkėjų, pardavėjų konkurencijos rinkoje paaiškinimas. Rinkų atpažinimas.	1.10. Atpažinti prekių ir paslaugų, išteklių bei finansų rinkas. Pateikti keletą šių rinkų pavyzdžių.	1–2 val.		Apytakos modeliavimas, pavyzdžių ieškojimas „Verslo žiniose“.

		1.13. Paaiškinti, kaip rinkoje: • pardavėjų konkurencija mažina sąnaudas bei kainas ir skatina gamintojus daugiau tiekti į rinką to, ko vartotojai nori ir ką gali pirkti; • pirkėjų konkurencija didina kainas, paskirsto prekes ir paslaugas tiems žmonėms, kurie nori ir gali už jas mokėti daugiau. 1.14. Atpažinti tobulosios konkurencijos, monopolinės konkurencijos, oligopolijos ir monopolijos rinkų pavyzdžius šalyje.			
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.	4, 5 temos	1 val.		
2. Asmeninių finansų tvarkymas					
1.	Asmeninio biudžeto sudarymo gebėjimų ugdymas. Išsilavinimo svarbos būsimai	2.1. Paaiškinti, kodėl vartotojui reikia mokėti derinti pajamas ir išlaidas. 2.2. Sudaryti asmeninį savaitės arba mėnesio	1–2 val.	Dorinis ugdymas (1.5)	

	karjerai ir asmeniniams finansams supratimas.	biudžetą. 2.3. Vertinti išsilavinimo svarbą būsimai karjerai, darbo vertę ir reikšmę žmogui bei visuomenei. 2.4. Pavyzdžiais iliustruoti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo, jo įsidarbinimo galimybių ir atlyginimo dydžio.			
2.	Taupymo ir investavimo būdai, mokymasis juos pasirinkti, įvertinant savo galimybes.	2.5. Paaiškinti, kokią naudą gauna žmogus, skolinantis pinigų, ir žmogus, kuris skolinasi pinigus. 2.6. Apskaičiuoti metines palūkanas už indėlį ar paskolą. 2.7. Palyginti įvairias taupymo ir investavimo rūšis pagal saugumą, pelningumą, likvidumą. 2.8. Vadovaujantis bankų teikiamais duomenimis, palyginti, kuriame banke naudingiau taupyti pinigus, o iš kurio racionaliau imti paskolą.	1–2 val.	Matematika	Ekskursija į banką, diskusija, kuriame banke geriau laikyti pinigus, o iš kurio geriau skolintis.
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.	1, 2 temos	1 val.		

3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis					
1.	Verslumo svarbos rinkos ekonomikai aiškinimasis.	3.1. Vertinti verslo vaidmenį rinkos ekonomikoje ir argumentuotai paaiškinti, kuo svarbus verslumas. 3.3. Vertinti technologijų ir inovacijų poveikį žmonėms ir visuomenei. 3.9. Mokytis planuoti savo veiklą. Mokytis bendrauti, bendradarbiauti, konkuruoti, nugalėti.	2 val.	Muzika (1.6, 1.8, 1.9, 1.10) Gamtos mokslai (1.5) Chemija (7.4) Dailė (1.4, 2.4) Matematika (11.1) Geografija (4.1, 4.2) Istorija (1.15, 1.49, 3.3) Kūno kultūra (4.1, 4.3, 4.4)	Sėkmingo verslo pavyzdžiai savo aplinkoje ir Lietuvoje.
2.	Verslo organizavimo formų vertinimas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas.	3.2. Savo aplinkoje atpažinti įvairias verslo organizavimo formas, atskirti jas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas. 3.4. Paaiškinti priežastis, skatinančias imtis verslo, pasamprotauti, kaip ir kodėl verslininkai rizikuoja įgyvendindami savo idėjas. 3.8. Paaiškinti, kodėl pelno nesiekiančios organizacijos turėtų būti atleistos nuo mokesčių.	2 val.		Susitikimas su verslininku, verslo situacijos aplink mokyklą tyrimas.

3.	Paskatų atpažinimas, įvardijimas, vertinimas.	3.5. Įvardinti priežastis, dėl kurių mokiniai rinktųsi nelabai patrauklią sau veiklą. 3.6. Atpažinti ir įvardinti paskatas. 3.7. Vertinti teigiamų ir neigiamų paskatų įtaką elgesiui ir tikėtiną elgesio pokytį.	1 val.	Muzika (1.10) Gamtos mokslai (1.5) Dorinis ugdymas (1.2) Istorija (1.15, 1.49, 1.53) Kūno kultūra (4.3, 4.4)	Susitikimas su verslininku.
4.	Veiksnių, turinčių įtakos darbo našumui, vertinimas.	3.10. Pateikti darbo pasidalijimo pavyzdžių iš savo šeimos, mokyklos, savo aplinkos. 3.11. Nagrinėti ir lyginti įmones ar pavienius gamintojus, kurie specializuojasi gaminti tam tikrą prekę ar paslaugą su tais, kurie nesispecializuoja. 3.12. Vertinti kvalifikacijos kėlimo naudą darbo našumui. 3.13. Nagrinėti tikėtinus našumo pokyčius, investuojant į žmogiškuosius ir kapitalo išteklius, technologijas. Nusakyti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo ir jo įsidarbinimo galimybių bei atlyginimo dydžio.	2 val.	Informacinės technologijos	Informacijos apie profesijas ir darbo užmokestį rinkimas ir analizė, gamybos imitavimas, darbo našumo skaičiavimas, IKT įtaka darbo našumui

		3.14. Paaiškinti technologinių pokyčių poveikį geresnių prekių atsiradimui.			
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.	1, 2, 3, 4 temos	1 val.		
4. Valstybės vaidmens ekonomikoje ir ekonomikos rodiklių nagrinėjimas bei vertinimas					
1.	Valstybės biudžeto pajamų ir išlaidų nagrinėjimas.	4.1. Aiškintis rinkos ribotumo priežastis. Paaiškinti, kodėl vienas prekes ir paslaugas teikia privatūs asmenys ir įmonės, o kitas – tik valstybė. 4.2. Apskaičiuoti pelno, gyventojų pajamų mokesčius, kuriuos verslo įmonės ir darbuotojai moka į valstybės biudžetą. 4.3. Paaiškinti, kodėl žmonės turėtų mokėti mokesčius. 4.4. Paaiškinti valstybės funkcijas ekonomikoje. Vertinti valstybės sprendimų poveikį verslams.	2–3 val.	Gamtos mokslai (1.7)	Renkama informacija, ji analizuojama, panaudojant ekonominę spaudą, internete esančią informaciją, stebimos ir nagrinėjamos televizijos, radijo laidos.
2.	Pagrindinių šalies gyvenimo lygį vertinančių rodiklių analizavimas.	4.5. Palyginti šalies kelerių metų BVP dydžius, nustatyti augimo tempus. Pagal BVP augimo	2–3 val.	Geografija (2.16)	Statistinių duomenų nagrinėjimas, ekskursija į

		tempus palyginti kaimyninių šalių ekonomikų pokyčius. 4.6. Vertinti šalies gyventojų gyvenimo lygį pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui, nedarbą, infliaciją. 4.7. Nurodyti, kas gauna naudos ir kas nukenčia dėl infliacijos. Pakomentuoti pinigų perkamosios galios kritimą infliacijos metu. 4.8. Konkrečiu atveju nurodyti, kas laikoma darbo jėgai ir kas laikomi bedarbiais. 4.9. Paaiškinti, kokią įtaką nedarbo lygio ir infliacijos pokyčiai daro šalies gyvenimo lygiui.			darbo biržą, filmo apie infliaciją peržiūra.
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.	1, 2 temos	1 val.		
5. Dalyvavimas tarptautinėse rinkose					
1.	Tarptautinės prekybos privalumų ir trūkumų vertinimas. Valiutų kursų pokyčių poveikio	5.1. Nustatyti, kokios Lietuvoje gaminamos prekės yra eksportuojamos ir į kokias šalis jos eksportuojamos, kokias prekes Lietuva	1 val.	Matematika Geografija	Valiutų kursų skaičiavimas modeliuojant mokinių

	tarptautinei prekybai paaiškinimas.	importuoja. 5.2. Paaiškinti, kodėl tarptautinė prekyba skatina specializaciją ir darbo pasidalijimą, didina gamybos ir vartojimo apimtis, didina šalių tarpusavio priklausomybę. 5.3. Paaiškinti, kaip elgiasi valstybės, siekdamos apsaugoti svarbias šaliai ūkio šakas, įmones ir jų darbuotojus, galinčius dėl laisvosios prekybos patirti nuostolių, nors įvairių šalių žmonės, prekiaudami vieni su kitais savo gaminiais, gauna abipusę naudą. 5.4. Paaiškinti, kaip tarptautinę prekybą veikia valiutų kursų skirtumai ir jų pokyčiai. Apskaičiuoti vienų valiutų kursus kitomis, juos palyginti.			kelionę po įvairias šalis.
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.	1 tema	1 val.		

ILGALAIKIS PLANAS (b)

Šis ilgalaikis planas yra vienas iš pavyzdžių, kaip galima būtų planuoti 9/10 klasės ekonomikos mokymąsi. Planas parengtas remiantis *Ekonomikos ir verslumo bendrąja programa*, kai pamokose naudojamos VšĮ „Lietuvos Junior Achievement“ (LJA) mokomosios priemonės „Mano ekonomika“, „Veikianti įmonė“ ir „Pasaulio žinios“. Planuodamas mokytojas neprivalo griežtai laikytis gebėjimų sekos, pateiktos *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje,* jų eiliškumą galima keisti. Svarbu laikytis programoje suformuluotų reikalavimų mokinių pasiekimams ir aprašytų turinio apimčių, o temų eiliškumą plane galima išdėstyti pagal pasirinktą ir pamokose naudojamą mokomąją medžiagą. Reikia atkreipti dėmesį, kad kai kurių *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* numatytų temų šiose mokomosiose priemonėse nėra, o dalies temų, kurios pateiktos mokomosiose priemonėse, nėra *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje*. Visose trijose priemonėse nėra pateikiama daug teorinės medžiagos (kai kuriose temose jos iš viso nėra), tačiau siūloma mokinius į veiklą įtraukianti medžiaga, aktyvios, gebėjimus ugdančios užduotys. Mokomosios priemonės išleistos 2003 metais, todėl ruošdamiesi pamokai mokytojai turi patys pasirūpinti medžiagos atnaujinimu.

Mūsų pateikiamo ilgalaikio plano pastabose yra informacija, kokios medžiagos LJA mokomosiose priemonėse nėra, todėl mokytojui ruošiantis pamokai reikia naudotis ir kitais šaltiniais. Mokytojai, kurie planuodami savo darbą pasinaudos šiuo ilgalaikio plano pavyzdžiu, stulpelyje „Pastabos“ gali žymėtis jiems svarbias pastabas, susijusias su planavimu, plano koregavimu, mokymo(-si) individualizavimu ir diferencijavimu, dalykų integracija ar kt.

Dalykas/kursas: Ekonomika ir verslumas

Klasė: 9 (1-a gimnazijos)

Laikotarpis: 2008/2009 m.m.

Pamokų skaičius: 37 (1 savaitinė) val.

Mokymosi uždaviniai:

- Taikyti įgytas ekonomines žinias kasdieniame gyvenime.
- Aktyviai veikiant, ugdytis bendravimo, bendradarbiavimo, derybų, lyderystės ir kitus verslumo įgūdžius.
- Racionaliai planuoti ir naudoti išteklius.

Mokymo ir mokymosi turinys

Eil. nr.	Etapo pavadinimas/ tema	Gebėjimai pagal programą „Ekonomika ir verslumas“	Valandos (nuo – iki)	Pastabos
1.	Verslumo gebėjimų ugdymasis. Išsilavinimo svarbos būsimai karjerai ir asmeniniams finansams supratimas.	1.7. Vertinti kainų poveikį vartotojo elgsenai. 2.3. Vertinti išsilavinimo svarbą būsimai karjerai, darbo vertę ir reikšmę žmogui bei visuomenei. 2.4. Pavyzdžiais iliustruoti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo, jo įsidarbinimo galimybių ir atlyginimo dydžio. 3.9. Mokytis planuoti savo veiklą. Mokytis bendrauti, bendradarbiauti, konkuruoti, nugalėti.	5–6 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Mano ekonomika“: *Pirmasis įspūdis – visų tikriausias įspūdis* *Prekės ženklas – tai tarsi pasas!* *Kas yra reklama?* *Geras pirkinys* *Kokia profesija manęs laukia* *Ką aš sugebu* *Gyvenimo maršrutas* *Įvertinkite profesijas* *Kas laukia ateityje?* *Apie siektinus gyvenimo tikslus* *Kaip skaityti skelbimus „Siūlo darbą“?* *Prašymas priimti į darbą* *Rūta ieško darbo* *Šitaip nedarykite* *Patarimai, kaip pasirengti pokalbiui* Temoje *„Pirmasis įspūdis – visų tikriausias*

				įspūdis“ – **ugdoma tik dalis 3.9 gebėjimo** „Mokytis bendrauti, bendradarbiauti, konkuruoti, nugalėti.“ Temos *„Prekės ženklas – tai tarsi pasas“, „Geras pirkinys“, „Kas yra reklama“* tinka aiškinantis paklausos veiksnius, tačiau jos **ugdo tik dalį programoje aprašyto 1.7 gebėjimo.** Temose *„Įvertinkite profesijas“, „Apie siektinus gyvenimo tikslus“* **ugdoma tik dalis 2.4 gebėjimo,** neatsižvelgiama į darbo našumo įtaką įsidirbinimui ir atlyginimo dydžiui.
	Projektinė ar kita aktyvi veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.		1-3 val.	
2.	Asmeninio biudžeto sudarymo gebėjimų ugdymas.	2.1. Paaiškinti, kodėl vartotojui reikia mokėti derinti pajamas ir išlaidas. 2.2. Sudaryti asmeninį savaitės arba mėnesio biudžetą.	1 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Mano ekonomika“: *Sudarykime asmeninį biudžetą.* *Lentelė mėnesio biudžetui sudaryti.*
3.	Taupymo ir investavimo būdų pasirinkimas įvertinant savo	2.5. Paaiškinti, kokią naudą gauna žmogus, skolinantis pinigų, ir žmogus, kuris skolinasi	3 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Mano ekonomika“:

	galimybes.	pinigų. 2.6. Apskaičiuoti metines palūkanas už indėlį ar paskolą. 2.7. Palyginti įvairias taupymo ir investavimo rūšis pagal saugumą, pelningumą, likvidumą. 2.8.Vadovaujantis bankų teikiamais duomenimis, palyginti, kuriame banke naudingiau taupyti pinigus, o iš kurio racionaliau imti paskolą. 3.3. Vertinti technologijų ir inovacijų poveikį žmonėms ir visuomenei. 3.14. Paaiškinti technologinių pokyčių poveikį geresnėms prekėms atsirasti.		*Kaip sumaniai tvarkyti savo pinigus?* *Uždirbtas centas.* *Kredito reitingas.* *Asmeninės santaupos / investavimo rūšys.* *Santaupos / investavimo problemos.* **2.8 gebėjimas ugdomas mokytojui papildomai pasiruošus.** Tema *„Naudokitės banko kortele“* galima papildyti 2.8 gebėjimo ugdymą.
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.		1 val.	
4.	Konkurencijos tarp pirkėjų ir pardavėjų aiškinimasis. Rinkų atpažinimas.	1.10. Atpažinti prekių ir paslaugų, išteklių ir finansų rinkas. Pateikti keletą šių rinkų pavyzdžių. 1.13.Paaiškinti, kaip rinkoje pardavėjų konkurencija mažina sąnaudas ir kainas, kaip	2 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Veikianti įmonė“: *Vartotojų paradas* *Konkurencija. O kas jums iš to?*

		skatina gamintojus daugiau tiekti į rinką to, ko vartotojai nori ir ką gali pirkti; kaip pirkėjų konkurencija didina kainas, kaip paskirsto prekes ir paslaugas žmonėms, kurie nori ir gali už jas mokėti daugiau.		Temoje *„Vartotojų paradas“* **ugdoma tik dalis 1.10 gebėjimo,** nes nekalbama apie išteklių ir finansų rinkas.
5.	Verslumo svarbos ekonomikai aiškinimasis. Verslo organizavimo formų vertinimas.	3.1. Vertinti verslo vaidmenį rinkos ekonomikoje ir argumentuotai paaiškinti, kodėl svarbus verslumas. 3.2. Savo aplinkoje atpažinti įvairias verslo organizavimo formas, atskirti jas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas. 3.3. Vertinti technologijų ir inovacijų poveikį žmonėms ir visuomenei. 3.4. Paaiškinti priežastis, skatinančias imtis verslo, pasamprotauti, kaip ir kodėl verslininkai rizikuoja įgyvendindami savo idėjas. 3.7. Vertinti teigiamų ir neigiamų paskatų įtaką elgesiui ir tikėtiną elgesio pokytį. 3.8. Paaiškinti, kodėl pelno nesiekiančios organizacijos turėtų būti atleistos nuo mokesčių.	2–3 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Veikianti įmonė“: *Verslininkai* *Verslo ratas* *Kodėl nepradėjus nuosavo verslo?* *Verslo planas* *Gaminame mėsainius* *Teresės marškinėliai* **3.7, 3.8 gebėjimai ugdomi mokytojui papildomai pasiruošus.**
6.	Veiksnių, turinčių įtakos darbo našumui, vertinimas.	3.10. Pateikti darbo pasidalijimo pavyzdžių iš savo šeimos, mokyklos, savo aplinkos.	1 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Veikianti įmonė“:

		3.11. Nagrinėti ir lyginti įmones ar pavienius gamintojus, kurie specializuojasi gaminti tam tikrą prekę ar paslaugą su tais, kurie nesispecializuoja. 3.12. Vertinti kvalifikacijos kėlimo naudą darbo našumui. 3.13. Nagrinėti tikėtinus našumo pokyčius, investuojant į žmogiškuosius ir kapitalo išteklius, technologijas. Nusakyti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo ir jo įsidarbinimo galimybių bei atlyginimo dydžio. 3.14. Paaiškinti technologinių pokyčių poveikį geresnių prekių atsiradimui.		*Parduodama kokybė* **3.10, 3.11, 3.12, 3.13. gebėjimai mokymo medžiagoje nėra ugdomi, todėl mokytojui reikia pasiruošti papildomai (Mokytojo knygoje yra).**
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.		1 val.	
7.	Kainų poveikio vartotojo ir gamintojo elgsenai vertinimas. Rinkos kainos nustatymas.	1.6. Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pinigai atlieka mainų, vertės kaupimo bei vertės mato funkcijas. 1.7. Vertinti kainų poveikį vartotojo elgsenai.	2 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Veikianti įmonė“: *Pasiūla ir paklausa* *Uždaviniai iš pasiūlos ir paklausos*

		1.8. Paaiškinti, kaip, keičiantis prekių kainoms, kinta susijusių prekių paklausa. 1.9. Vertinti kainų poveikį gamintojo elgsenai. 1.11. Turint duomenų apie konkrečios prekės ar paslaugos pasiūlą ir paklausą, nustatyti rinkos kainą. 1.12. Vertinti situaciją rinkoje, kai prekės kaina yra didesnė arba mažesnė už rinkos kainą.		
8.	Rinkos struktūros atpažinimas, atsižvelgiant į konkurencijos lygį.	1.13. Paaiškinti, kaip rinkoje pardavėjų konkurencija mažina sąnaudas ir kainas, kaip skatina gamintojus daugiau tiekti į rinką to, ko vartotojai nori ir ką gali pirkti; kaip pirkėjų konkurencija didina kainas, kaip paskirsto prekes ir paslaugas žmonėms, kurie nori ir gali už jas mokėti daugiau. 1.14. Atpažinti tobulosios konkurencijos, monopolinės konkurencijos, oligopolijos ir monopolijos rinkų pavyzdžius šalyje.	1–2 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Veikianti įmonė“: *Reklaminiai skelbimai* *Teresės rinkodaros planas* *Kaip nurungti konkurentus* **1.14 gebėjimas ugdomas mokytojui papildomai pasiruošus.**
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei		1 val.	

	įgytus gebėjimus.			
9.	Valstybės vaidmens ekonomikoje nagrinėjimas bei vertinimas.	3.1. Vertinti verslo vaidmenį rinkos ekonomikoje ir argumentuotai paaiškinti, kodėl svarbus verslumas. 4.1. Aiškintis rinkos ribotumo priežastis. Paaiškinti, kodėl vienas prekes ir paslaugas teikia privatūs asmenys ir įmonės, o kitas – tik valstybė. 4.2. Apskaičiuoti pelno, gyventojų pajamų mokesčius, kuriuos verslo įmonės ir darbuotojai moka į valstybės biudžetą. 4.3. Paaiškinti, kodėl žmonės turėtų mokėti mokesčius. 4.4. Paaiškinti valstybės funkcijas ekonomikoje. Vertinti valstybės sprendimų poveikį verslams.	2–3 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Veikianti įmonė“: *Pinigų, prekių ir paslaugų apytaka.* *Dar šiek tiek apie apytaką.* *Verslo prievolės visuomenei.* *Tulpių miestelio rūpesčiai.* Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Pasaulio žinios“: *Rinkos vėdinimas* **4.2 gebėjimas ugdomas mokytojui papildomai pasiruošus.** Temose *„Pinigų, prekių ir paslaugų apytaka“, „Dar šiek tiek apie apytaką“, „Tulpių miestelio rūpesčiai“* **ugdoma tik dalis 4.4 gebėjimo,** neišsamiai kalbama apie valstybės funkcijas ekonomikoje. Temoje *„Rinkos vėdinimas“* **ugdoma tik dalis 4.1 gebėjimų:** neišsamiai aiškinamasi apie valstybės funkcijas ekonomikoje,

				nepakankamai ugdoma nuostata apie valstybės vaidmenį ekonomikoje. Tačiau ši užduotis siūlo pamąstyti apie išorinius padarinius ir formuotis jų atžvilgiu teisingą nuostatą.
10.	Pagrindinių šalies gyvenimo lygį vertinančių rodiklių analizavimas.	4.5. Palyginti šalies kelerių metų BVP dydžius, nustatyti augimo tempus. Pagal BVP augimo tempus palyginti kaimyninių šalių ekonomikos pokyčius. 4.6. Vertinti šalies gyventojų gyvenimo lygį pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui, nedarbą, infliaciją. 4.7. Nurodyti, kas gauna naudos ir kas nukenčia dėl infliacijos. Pakomentuoti pinigų perkamosios galios kritimą infliacijos metu. 4.8. Konkrečiu atveju nurodyti, kas laikoma darbo jėga ir kas laikoma bedarbiais. 4.9. Paaiškinti, kokią įtaką nedarbo lygio ir infliacijos pokyčiai daro šalies gyvenimo lygiui.	2 val.	Temos pagal LJA mokymo priemonę „Veikianti įmonė“: *Kaip išmatuoti ekonomikos pakilimus ir nuosmukius.* **4.6, 4.7 gebėjimai ugdomi mokytojui papildomai pasiruošus.**
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei		1 val.	

	įgytus gebėjimus.			
11.	Pagrindinės ekonomikos problemos analizavimas.	1.1. Atpažinti stygiaus pavyzdžius savo aplinkoje. 1.2. Analizuoti galimus konkrečios situacijos sprendimus, kurie lemia, kad vienų dalykų mes turime atsisakyti tam, kad turėtume kitų. 1.3. Konkrečiu atveju išvardyti galimas ribotų išteklių naudojimo alternatyvas. Suformuluoti konkretaus pasirinkimo kriterijus ir apibrėžti pasirinkimo alternatyviąsias sąnaudas.	2 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Pasaulio žinios“: *Ar gali prekyba aprengti džinsais visą pasaulį.* *Ką rinktis negyvenamoje saloje.* *Kaip pasaulis susitaria.* *Pasakojimas apie taupumą.* *Ar žmonės investuoja į dramblius.* Užduotyse *„Ką rinktis negyvenamoje saloje“, „Kaip pasaulis susitaria“, „Pasakojimas apie taupumą“* **ugdoma tik dalis 1.1 – 1.3 gebėjimų.** Tiek mokytojui, tiek mokiniams reikia papildyti ir apibendrinti.
12.	Ekonominių sistemų atpažinimas ir palyginimas.	1.4. Savarankiškai atpažinti ir palyginti ekonomines sistemas, jų pranašumus ir trūkumus.	1 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Pasaulio žinios“: *Ekonomikos sistemos* *Ką papasakojo Laura* *Ką papasakojo Li* *Ką papasakojo Tatena* *Ką papasakojo Marčelas*

	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.		1 val.	
13.	Tarptautinės prekybos privalumų ir trūkumų vertinimas. Valiutų kursų pokyčių poveikio tarptautinei prekybai paaiškinimas.	1.5. Argumentuoti, kodėl mainai paprastesni, kai už prekes atsiskaitoma pinigais. 1.6. Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pinigai atlieka mainų, vertės kaupimo bei vertės mato funkcijas. 1.10. Atpažinti prekių ir paslaugų, išteklių ir finansų rinkas. Pateikti keletą šių rinkų pavyzdžių. 3.1. Vertinti verslo vaidmenį rinkos ekonomikoje ir argumentuotai paaiškinti, kodėl svarbus verslumas. 5.1. Išsiaiškinti, kokios Lietuvoje gaminamos prekės yra eksportuojamos ir į kokias šalis jos eksportuojamos, kokias prekes Lietuva importuoja. 5.2. Paaiškinti, kodėl tarptautinė prekyba skatina specializaciją ir darbo pasidalijimą, didina	4 val.	Temos pagal LJA mokomąją priemonę „Pasaulio žinios“: *Audringi plojimai* *Jie niekada nepašvinksta* *Atostogos Europoje. Kiek jos kainuoja litais?* *Prekybos ratai.* *Siūlo darbą.* *Saldus klestėjimas* *Prekiaujame darbais* Temoje *„Jie niekada nepašvinksta“* **ugdoma tik dalis 1.5 gebėjimų. 1.6 gebėjimas neugdomas, todėl mokytojas pasiruošia papildomai.** Temoje *„Prekybos ratai“* **ugdoma dalis 5.2 gebėjimų:** neišsamiai išsiaiškintas specializacijos vaidmuo.

		gamybos ir vartojimo apimtis, didina šalių tarpusavio priklausomybę. 5.3. Paaiškinti, kaip elgiasi valstybės, siekdamos apsaugoti šaliai svarbias ūkio šakas, įmones ir jų darbuotojus, galinčius dėl laisvosios prekybos patirti nuostolių, nors įvairių šalių žmonės, prekiaudami vieni su kitais savo gaminiais, gauna abipusę naudą. 5.4. Paaiškinti, kaip tarptautinę prekybą veikia valiutų kursų skirtumai ir jų pokyčiai. Apskaičiuoti vienų valiutų kursus kitų valiutų kursais, juos palyginti.		
	Kontrolinis, savarankiškas darbas, projektinė ar kt. veikla, leidžianti mokytojui įvertinti ir mokiniui įsivertinti žinias ir suvokimą bei įgytus gebėjimus.		1 val.	

TRUMPALAIKIS PLANAS (a)

Kadangi ekonomikos ir verslumo dalykui skiriamos 37 val. per vienerius mokslo metus, tai mokytojui galbūt užtektų pasirengti tik ilgalaikį planą ir juo remiantis planuoti pamokas. Tiems mokytojams, kurie planuoja ir trumpesniais laikotarpiais, pateikiame ir trumpalaikį planą, kuris yra tik vienas iš pavyzdžių, kaip galima būtų suplanuoti 9/10 klasės ekonomikos ir verslumo ugdymą. Planas parengtas remiantis *Ekonomikos ir verslumo bendrąja programa*.

Kiekvienas mokytojas pats gali pasirengti ir kitokį, jam patogų trumpalaikį planą, kuris atitiktų jo ir jo mokinių poreikius. Planuodamas mokytojas neprivalo nuosekliai laikytis programoje išdėstytų gebėjimų sekos ir gali keisti jų eiliškumą. Svarbu laikytis programoje suformuluotų reikalavimų mokinių pasiekimams ir aprašytų turinio apimčių. Šiam tikslui įgyvendinti mokytojas turi pasitelkti įvairias mokymo(-si) metodikas: praktinius pratimus, komandines užduotis, diskusijas, projektines veiklas ir kt.

Mokytojas, atsižvelgdamas į savo patirtį ir poreikius, ar pagal mokyklos nustatytą tvarką gali papildyti trumpalaikio plano lentelę jam aktualiomis skiltimis (pvz., Namų užduotys, Pastabos, Priemonės). „Pastabose“ gali būti pažymimi prieš pamoką daromi tikslinimai, individualios užduotys mokiniams, darbo skirtingose klasėse ypatumai, jei mokytojas dirba ne vienoje 9/10 klasėje, pamokų skaičiaus koregavimas ir pan. Skiltyje „Mokymosi veiklos“ pasiūlytos užduotys gali būti papildytos arba pakeistos kitomis, atsižvelgiant į klasės mokymosi lygį ir turimas priemones. Individualizavimą ir diferencijavimą mokytojas gali detaliau susiplanuoti „Mokymosi veiklose“ bei „Vertinime“.

Pamokos/ pamokų tema	**Sąsajos su Bendrosiomis programomis**	**Mokymosi uždaviniai**	**Mokymosi veiklos**	**Vertinimas**
1. Pagrindinės ekonomikos problemos analizavimas				
1. Ištekliai ir	**Nuostatos**	1. Atpažinti, išvardyti bei	1. Atsakinėdami į pateiktus	Pagal pateiktą

stygius (1 val.)	Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai. Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis. **Gebėjimai** 1.1. Atpažinti stygiaus pavyzdžius savo aplinkoje. 1.2. Analizuoti galimus konkrečios situacijos sprendimus, kurie lemia, kad vienų dalykų mes turime atsisakyti tam, kad turėtume kitų. 3.1. Vertinti verslo vaidmenį rinkos ekonomikoje ir argumentuotai paaiškinti, kodėl svarbus verslumas. **Žinios ir supratimas** 1.1.1. Išteklių stygių suprasti kaip pagrindinę ekonomikos problemą, su kuria susiduria tiek pavieniai asmenys, tiek bendruomenės, tiek valstybės. 1.2.1. Suvokti stygių kaip negalėjimą dėl išteklių ribotumo turėti visų	apibūdinti ekonomikoje nagrinėjamus išteklius ir pateikti 1–2 kiekvieno ištekliaus pavyzdžius. 2. Remiantis begaliniais norais ir ribotu prekių bei paslaugų kiekiu, paaiškinti, kas yra stygius ir kodėl jis egzistuoja. 3. Pateikiant stygiaus pavyzdžių kiekvienai išteklių grupei, pademonstruoti pagrindinę ekonomikos problemą, su kuria susiduria pavieniai asmenys, bendruomenės bei valstybė.	klausimus, mokiniai prisimena, kokių dalykų pamokose susidūrė su išteklių sąvoka. 2. Naudodamiesi internetu, spauda ar kt., mokiniai suranda informaciją apie Lietuvos išteklius, vertina, kokių išteklių Lietuvoje yra pakankamai, kokių stinga. 3. Mokytojas įvardija išteklių grupes. Mokiniai žodynėlyje randa verslumo apibūdinimą. 4. Mokiniai, išklausę pasakojimą apie konkrečios prekės/paslaugos atsiradimo istoriją, savo sąsiuviniuose išvardija arba nupiešia išteklius, reikalingus tai prekei pagaminti/paslaugai teikti. 5. Remiantis begaliniais norais ir ribotu prekių bei paslaugų kiekiu, aiškinamasi, kodėl egzistuoja stygius. 6.* Mokiniai įvardija jiems	prekės/paslaugos aprašymą, mokiniai išvardija išteklius, naudojamus tos prekės gamybai/paslaugos teikimui. Pateikdami pavyzdžių kiekvienai išteklių grupei, mokiniai pristato, kas yra stygius.

	pageidaujamų prekių ir paslaugų. 3.1.1. Paaiškinti, kad dažniausiai verslininku ne gimstama, o tampama mokantis, dirbant, sistemingai siekiant būti nepriklausomam ir rizikuojant. 3.1.2. Išvardyti keletą verslininkui būdingų savybių.		aktualią, su stygiumi susijusią problemą, kartu su šeimos nariais ar draugais pasiūlo jos sprendimo būdus pagal savo pasirinktus kriterijus.	
2. Alternatyviosios pasirinkimo sąnaudos (1 val.)	**Nuostatos** Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. **Gebėjimai** 1.3. Konkrečiu atveju išvardyti galimas ribotų išteklių naudojimo alternatyvas. Suformuluoti konkretaus pasirinkimo kriterijus ir apibrėžti pasirinkimo alternatyviąsias sąnaudas. **Žinios ir supratimas** 1.3.1. Apibūdinti alternatyviąsias sąnaudas kaip geriausio atsisakyto	1. Apibūdinti alternatyviąsias sąnaudas kaip pačią vertingiausią galimybę, kurios atsisakome. 2. Suformuluoti konkretaus pasirinkimo kriterijus, išvardyti alternatyvas ir įvardyti šio pasirinkimo alternatyviąsias sąnaudas.	1. Mokiniai komentuoja situacijas, kai reikia pasirinkti ir priimti sprendimus. 2. Sudaro alternatyviųjų pasirinkimų sąrašą ir jį argumentuoja. 3. Remiantis pateiktais pavyzdžiais aiškinamasi, kas yra alternatyviosios sąnaudos. 4. **Naudodamiesi spauda, internetu ir kt., mokiniai suranda iliustracijų ar straipsnių antraščių, apibūdinančių ekonominius sprendimus ir nurodo jų alternatyviuosius pasirinkimus.	Grupėse mokiniai randa, jų nuomone, geriausią problemos sprendimo būdą, pritaikydami vieną iš problemų sprendimo metodikų, ir paaiškina, kas šiuo konkrečiu atveju yra

	pasirinkimo vertę.			alternatyviosios sąnaudos.
2. Ekonominių sistemų atpažinimas ir palyginimas				
Ekonomikos sistemos (1 val.)	**Nuostatos** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis. **Gebėjimai** 1.4. Savarankiškai atpažinti ir palyginti ekonomines sistemas, jų pranašumus ir trūkumus. **Žinios ir supratimas** 1.4.1. Atskirti skirtingų šalių ekonomines sistemas pagal tai, kaip atsakoma į tris pagrindinius ekonomikos klausimus.	1. Savarankiškai atpažinti ekonomines sistemas pagal tai, kaip atsakoma į tris pagrindinius ekonomikos klausimus: ką, kaip, kam? 2. Remiantis tokiais visuomenės siekiais, kaip ekonominė laisvė, veiksmingumas, socialinis teisingumas, ekonomikos augimas, įvardyti ekonominių sistemų pranašumus ir trūkumus.	1. Mokiniai supažindinami su pagrindiniais ekonomikos klausimais. 2. Trijose grupelėse išnagrinėja po vieną ekonomikos sistemą. 3. Mokytojo padedami lygina įvairių ekonomikos sistemų šalis. 4. Mokiniai diskutuoja apie daugelio šalių ekonomikos skirtumus ir palygina ekonomikos sistemų pranašumus ir trūkumus. 5. **Parengia trumpalaikius projektus apie įvairias ekonomikos sistemas.	Pagal pateiktus aprašymus, atsakydami į tris pagrindinius ekonomikos klausimus, mokiniai grupėse įvardija ekonomikos sistemą. Žino ir įvardija bent po du kiekvienos ekonomikos sistemos pranašumus ir

				trūkumus.
3. Mainų paaiškinimas. Pinigai, jų funkcijų taikymas gyvenime				
Mainai. Pinigai, jų savybės ir funkcijos. (1 val.)	**Nuostatos** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui. Domėtis ir naudotis (dabar arba ateityje) įvairių institucijų teikiamomis paslaugomis. **Gebėjimai**	1. Argumentuotai paaiškinti, kodėl piniginiai mainai paprastesni, greitesni, pigesni už natūrinius. 2. Išskirti, paaiškinti bei užduotyse pritaikyti pinigų funkcijas.	1. Remiantis konkrečiais pavyzdžiais aiškinamasi, kodėl ir kada žmonės mainosi. 2. Mokytojo padedami, mokiniai modeliuoja klasėje mainus be pinigų ir su pinigais (mokytojo pagamintais imitaciniais pinigais). Pastebi, kad piniginiai mainai greitesni, paprastesni ir pigesni už natūrinius. 3. Mokytojo padedami, mokiniai suformuluoja savybes, kuriomis turi pasižymėti pinigai.	Savais žodžiais mokiniai paaiškina, kodėl ir kada žmonės mainosi. Nurodo nors tris priežastis, kodėl natūrinius mainus pakeitė piniginiai mainai. Savo

	1.5. Argumentuoti, kodėl mainai paprastesni, kai už prekes atsiskaitoma pinigais. 1.6. Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pinigai atlieka mainų, vertės kaupimo ir vertės mato funkcijas. **Žinios ir supratimas** 1.5.1.Apibrėžti pinigų funkcijas ir išvardyti pinigų savybes. 1.5.2. Pirkimą apibrėžti kaip piniginius mainus. 1.6.1. Paaiškinti, kad kokį nors perkamą daiktą žmonės vertina labiau negu dėl to patiriamas išlaidas, o kokį nors parduodamą daiktą vertina mažiau negu užmokestį, kurį už tai gauna.		4. Atliekamos užduotys mainuose dalyvaujančių pinigų funkcijoms atpažinti. 5. **Naudodamiesi internetu ar enciklopedijomis, mokiniai suranda informaciją apie dabartinių Lietuvos pinigų atsiradimą. 6. **Esant galimybei, apsilankoma Lietuvos banko pinigų muziejuje. 7. **Demonstruojamas filmas apie litą.	atsakymus pagrindžia. Atlikdami praktines užduotis, mokiniai išskiria, paaiškina ir pritaiko pinigų funkcijas.

Paaiškinimai:

* – veikla skirta pagrindinio ir aukštesniojo žinių, supratimo ir gebėjimų lygio mokiniams

** – papildomai siūloma veikla

EKONOMIKOS TRUMPALAIKIS PLANAS 9 KLASEI (b)

Šį trumpalaikį planą sudarė **Marijampolės Sūduvos vidurinės mokyklos ekonomikos vyr. mokytoja Rasa Tumosienė**. Planas yra dar vienas pavyzdys, kaip galima būtų suplanuoti 9/10 klasės ekonomikos ir verslumo ugdymą. Planas parengtas remiantis *Ekonomikos ir verslumo bendrąja programa*.

Kiekvienas mokytojas pats gali pasirengti ir kitokį, jam patogų trumpalaikį planą, kuris atitiktų jo ir jo mokinių poreikius. Planuodamas mokytojas neprivalo nuosekliai laikytis programoje išdėstytų gebėjimų sekos ir gali keisti jų eiliškumą. Svarbu laikytis programoje suformuluotų reikalavimų mokinių pasiekimams ir aprašytų turinio apimčių. Šiam tikslui įgyvendinti mokytojas turi pasitelkti įvairias mokymo(-si) metodikas: praktinius pratimus, komandines užduotis, diskusijas, projektines veiklas ir kt.

Mokytojas, atsižvelgdamas į savo patirtį ir poreikius, ar pagal mokyklos nustatytą tvarką gali papildyti trumpalaikio plano lentelę jam aktualiomis skiltimis (pvz., Namų užduotys, Pastabos, Priemonės). Mokytojas plane gali pasižymėti prieš pamoką daromus tikslinimus, individualias užduotis mokiniams, darbo skirtingose klasėse ypatumus, jei mokytojas dirba ne vienoje 9/10 klasėje, pamokų skaičiaus koregavimus ir pan. Skiltyje „Mokymosi veiklos“ pasiūlytos užduotys gali būti papildytos arba pakeistos kitomis, planuojant veiklas būtina atsižvelgti į klasės mokymosi lygį ir turimas priemones. Individualizavimą ir diferencijavimą mokytojas gali detaliau susiplanuoti „Mokymosi veiklose“ bei „Vertinime“.

Sudarė: Rasa Tumosienė, Marijampolės Sūduvos vidurinės mokyklos ekonomikos vyr. mokytoja

2008/2009 m. m.

Įvadas:

Planas sudarytas 13 pamokų, remiantis *Ekonomikos ir verslumo bendrąja programa* bei ilgalaikiu planu, skirtas devintos klasės mokiniams. Pamokose naudojama „Lietuvos Junior Achievement“ mokomoji medžiaga. Ypatingas dėmesys skiriamas verslumo ugdymui.

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
1. Prisistatymas	**Nuostatos:** Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis. **Gebėjimai:** 3.9. Mokytis planuoti savo veiklą. Mokytis bendrauti, bendradarbiauti, konkuruoti, nugalėti.	1. Išmokti prisistatyti. 2. Išmokti įvertinti individualius įgūdžius ir siekius.	1.Kiekvienas mokinys trumpai papasakoja apie save. 2. Klausydami kitų pasakojimų, mokiniai vertina vieni kitų prisistatymus. 3. Vyksta bendras prisistatymų aptarimas, diskutuojama, ką galima tobulinti. 4. Mokiniai įsivertina savo įgūdžius ir siekius.	Mokinių prisistatymas, gebėjimas gražiai reikšti mintis, mokėjimas bendrauti.
2. Išteklių ir stygiaus nagrinėjimas	**Nuostatos:** Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai. **Gebėjimai:** 1.1. Atpažinti stygiaus pavyzdžius savo aplinkoje. 1.2. Analizuoti galimus konkrečios situacijos sprendimus, kurie lemia, kad vienų dalykų mes turime atsisakyti tam,	1. Atpažinti, išvardyti bei apibūdinti ekonomikoje nagrinėjamus išteklius ir pateikti 1–2 kiekvieno ištekliaus pavyzdžius. 2. Remiantis begaliniais norais ir ribotu prekių bei	1. Atsakinėdami į klausimus, mokiniai išsiaiškina, kokie ištekliai naudojami prekėms gaminti, paslaugoms teikti. 2. Mokytojas pateikia verslumo apibrėžimą. 3. Išvardija konkrečios prekės gamybai naudojamus kiekvienos rūšies išteklius. 4. Išvardija konkrečios paslaugos teikimui naudojamus kiekvienos rūšies išteklius.	Pagal pateiktą prekės/paslaugos aprašymą, mokiniai išvardija 1–2 kiekvienos rūšies išteklius, naudojamus tos prekės gamybai/paslaugos teikimui.

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
	kad turėtume kitų. **Žinios ir supratimas:** 1.1.1. Išteklių stygių suprasti kaip pagrindinę ekonomikos problemą, su kuria susiduria tiek pavieniai asmenys, tiek bendruomenės, tiek valstybės. 1.2.1. Suvokti stygių kaip negalėjimą dėl išteklių ribotumo turėti visų pageidaujamų prekių ir paslaugų.	paslaugų kiekiu, paaiškinti, kas yra stygius ir kodėl jis egzistuoja. 3. Pateikiant stygiaus pavyzdžių pademonstruoti pagrindinę ekonomikos problemą, su kuria susiduria pavieniai asmenys, bendruomenės bei valstybė.	5. Remiantis begaliniais norais ir ribotu prekių bei paslaugų kiekiu, aiškinamasi, kodėl egzistuoja stygius.	Pateikdami pavyzdžių mokiniai pristato, kas yra stygius.
3. Alternatyviųjų pasirinkimo sąnaudų pavyzdžių nagrinėjimas	**Nuostatos:** Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. **Gebėjimai:** 1.3. Konkrečiu atveju išvardyti galimas	1. Suformuluoti konkretaus pasirinkimo kriterijus, išvardyti alternatyvas ir įvardyti šio pasirinkimo alternatyviąsias sąnaudas.	1. Mokiniai sudaro alternatyviųjų pasirinkimų sąrašą. Remdamiesi juo išsiaiškina alternatyviųjų sąnaudų apibrėžimą. 2. Pateikia alternatyviųjų sąnaudų pavyzdžių. 3. Suplanuoja savo dieną, surašo planą	Konkrečiu atveju nustato ir paaiškina, kas šiuo konkrečiu atveju yra alternatyviosios sąnaudos.

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
	ribotų išteklių naudojimo alternatyvas. Suformuluoti konkretaus pasirinkimo kriterijus ir apibrėžti pasirinkimo alternatyviąsias sąnaudas. **Žinios ir supratimas:** 1.3.1. Apibūdinti alternatyviąsias sąnaudas kaip geriausio atsisakyto pasirinkimo vertę.		sąsiuvinyje. Po to pakoreguoja planą dėl svarbaus susitikimo. 4. Aptaria, kaip koregavo planus, ko atsisakė, ką pasirinko. Nustato kiekvieno sprendimo alternatyviąsias sąnaudas. 5. Aptardami pamokos eigoje nagrinėtus pavyzdžius, daro išvadas, kad su alternatyviosiomis sąnaudomis susiduria tiek pavieniai asmenys, tiek verslas, tiek valstybė.	
4. Ekonominių sistemų atpažinimas ir palyginimas	**Nuostatos:** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. **Gebėjimai:** 1.4. Savarankiškai atpažinti ir palyginti ekonomines sistemas, jų pranašumus ir	1. Konkrečioje situacijoje savarankiškai atpažinti ekonomines sistemas pagal tai, kaip atsakoma į tris pagrindinius ekonomikos klausimus: ką, kaip, kam?	1. Modeliuojant gyvenimą negyvenamoje saloje, mokiniai supažindinami su pagrindiniais ekonomikos klausimais. 2. Trijose grupelėse išnagrinėja po vieną ekonomikos sistemą. 3. Mokytojo padedami, lygina įvairių ekonomikos sistemų šalis. 4. Mokiniai diskutuoja apie daugelio	Pateiktame pavyzdyje, atsakydami į tris pagrindinius ekonomikos klausimus, mokiniai grupėse įvardija ekonomikos sistemą. Žino ir įvardija

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
	trūkumus. **Žinios ir supratimas:** 1.4.1. Atskirti skirtingų šalių ekonomines sistemas pagal tai, kaip atsakoma į tris pagrindinius ekonomikos klausimus.	2. Įvardyti ekonominių sistemų pranašumus ir trūkumus.	šalių ekonomikos skirtumus ir palygina ekonomikos sistemų pranašumus ir trūkumus.	tradicinės ir komandinės ekonomikos sistemos bruožus Lietuvoje.
5. Mainų paaiškinimas	**Nuostatos:** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui. **Gebėjimai:** 1.5. Argumentuoti, kodėl mainai paprastesni, kai už prekes atsiskaitoma pinigais.	1.Paaiškinti, kodėl piniginiai mainai paprastesni, greitesni, pigesni už natūrinius.	1. Mainų be pinigų modeliavimas. 2. Mainų su (imitaciniais) pinigais modeliavimas. 3. Diskusija. Analizuos savo veiksmus ir įvertins prekybos esmę.	Argumentuotai paaiškina, kodėl piniginiai mainai paprastesni, greitesni už natūrinius.
6. Pinigai ir jų	**Nuostatos:** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir	2. Išskirti, paaiškinti bei konkrečiose	1. Prisimindami praeitą pamoką modeliuotus mainus, atsakinėdami į	Atlikdami praktines užduotis, mokiniai

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
funkcijų taikymas gyvenime	paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. **Gebėjimai:** 1.6. Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pinigai atlieka mainų, vertės kaupimo ir vertės mato funkcijas. **Žinios ir supratimas:** 1.5.1.Apibrėžti pinigų funkcijas ir išvardyti pinigų savybes. 1.5.2. Pirkimą apibrėžti kaip piniginius mainus. 1.6.1. Paaiškinti, kad kokį nors perkamą daiktą žmonės vertina labiau negu dėl to patiriamas išlaidas, o kokį nors parduodamą daiktą vertina mažiau negu užmokestį, kurį už tai gauna.	užduotyse atpažinti pinigų funkcijas.	klausimus, mokiniai nusako pinigų funkcijas. 2. Mokytojo padedami, mokiniai suformuluoja savybes, kuriomis turi pasižymėti pinigai. 3. Atliekamos užduotys mainuose dalyvaujančių pinigų funkcijoms atpažinti. 4. Demonstruojamas filmas apie litą.	išskiria, paaiškina ir pritaiko pinigų funkcijas.
7. Paklausos	**Nuostatos:** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir	1. Paaiškinti kainų pokyčių ir kiekio, kurį	1. Atsakinėdami į klausimus nusakys, kad rinka yra visur, kur pirkėjai ir	Nagrinėdami ataskaitas, pastebi ir

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
analizavimas	paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje. **Gebėjimai:** 1.7. Vertinti kainų poveikį vartotojo elgsenai. **Žinios ir supratimas:** 1.7.1. Suformuluoti paklausos dėsnį. Aiškintis, kokie veiksniai veikia prekių ir paslaugų paklausą.	vartotojai nori ir gali nusipirkti, tarpusavio priklausomybę. 2. Nubraižyti paklausos kreivę. 3. Nustatyti ryšį tarp individualios paklausos ir rinkos paklausos.	pardavėjai laisvai mainosi prekėmis ir paslaugomis. 2. Pristatomas kompiuterinio modeliavimo žaidimas „Kepurėlės“. 3. Perkamo kiekio pokyčius, priklausomai nuo kainos, mokiniai aiškinasi, priimdami vieną sprendimą „kaina“ kompiuterinio modeliavimo „Kepurėlės“ žaidime. 4. Priėmus vieną sprendimą, analizuojamos bendrovės ataskaitos. Mokiniai pastebės, kad esant mažesnei kainai gaunama daugiau užsakymų, nei esant didesnei kainai. 5. Pagal žaidimo duomenis braižoma paklausos kreivė. 6. Analizuodami šakos ataskaitą nustatys ryšį tarp individualios paklausos ir rinkos paklausos.	paaiškina, kad esant mažesnėms kainoms, vartotojai nori ir gali daugiau nusipirkti, nei esant didesnėms kainoms. Naudodami ataskaitose pateiktais duomenimis, nubraižo paklausos kreivę, kurią nagrinėdami nustato ryšį tarp individualios paklausos ir rinkos paklausos.
8.	**Nuostatos:**	1. Nagrinėjant	1. Atsakinėdami į klausimus ir mokytojo	Pateikdami konkrečių

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
Paklausos dėsnio taikymas gyvenime	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje. **Gebėjimai:** 1.7. Vertinti kainų poveikį vartotojo elgsenai. 1.8. Paaiškinti, kaip keičiantis prekių kainoms, kinta susijusių prekių paklausa. **Žinios ir supratimas:** 1.7.1 Suformuluoti paklausos dėsnį. Aiškintis, kokie veiksniai veikia prekių ir paslaugų paklausą. 1.8.1. Apibūdinti susijusias prekes kaip prekes, pakeičiančias viena kitą vartojimo procese, arba prekes, papildančias viena	konkrečius pavyzdžius, paaiškinti, kaip keičiantis prekių kainoms, kinta susijusių prekių paklausa. 2. Numatyti vartotojų elgseną rinkoje, kai keičiasi prekių kainos (paklausos dėsnio taikymas).	padedami, apibūdina susijusias prekes kaip prekes, pakeičiančias viena kitą vartojimo procese, arba prekes, papildančias viena kitą. 2. Nagrinėdami konkrečius pavyzdžius nustato, kaip keičiantis prekių kainoms kinta susijusių prekių paklausa. 3. Atlikdami užduotis išsiaiškina vartotojų elgseną rinkoje.	pavyzdžių, paaiškina, kaip, keičiantis prekių kainoms, kinta susijusių prekių paklausa. Analizuoja ir konkrečiais atvejais paaiškina vartotojų elgseną rinkoje.

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
	kitą.			
9. Pasiūlos analizavimas	**Nuostatos:** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje. **Gebėjimai:** 1.9. Vertinti kainų poveikį gamintojo elgsenai. **Žinios ir supratimas:** 1.9.1. Suformuluoti pasiūlos dėsnį. Aiškintis, kokie veiksniai veikia prekių ir paslaugų pasiūlą.	1. Paaiškinti kainų pokyčių ir kiekio, kurį gamintojai siūlo, tarpusavio priklausomybę. 2. Nubraižyti pasiūlos kreivę. 3. Konkrečiuose pavyzdžiuose paaiškinti gamintojų elgseną rinkoje ir nusakyti, kas ją lemia. 4. Nustatyti ryšį tarp individualios pasiūlos ir rinkos pasiūlos.	1. Mokiniai skatinami būti „gamintojo kailyje“. Modeliuojamas „Kepurėlių“ žaidimas. Priimamas sprendimas „Kaina“. 2. Atsakinėdami į klausimus paaiškina, kodėl modeliuodami norėjo „parduoti“ kuo aukštesne kaina. 3. Mokytojo padedami suformuluoja pasiūlos dėsnį, braižo pasiūlos kreivę, nustato ryšį tarp individualios pasiūlos ir rinkos pasiūlos. 5. Atlieka užduotis paaiškindami, kokia gamintojų elgsena rinkoje ir kas ją lemia.	Nagrinėdami savo elgseną „Kepurėlių“ žaidimo metu, kai atstovavo gamintojams, daro išvadą, kad esant didesnėms kainoms gamintojai nori ir gali daugiau parduoti, nei esant mažesnėms kainoms. Naudodamiesi ataskaitose pateiktais duomenimis, nubraižo pasiūlos kreivę. Analizuoja ir konkrečiais atvejais paaiškina gamintojų

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
				elgseną rinkoje.
10. Rinkos kainos nustatymas	**Nuostatos:** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje. **Gebėjimai:** 1.11. Turint duomenų apie konkrečios prekės ar paslaugos pasiūlą ir paklausą, nustatyti rinkos kainą. 1.12. Vertinti situaciją rinkoje, kai prekės kaina yra didesnė arba mažesnė už rinkos	1. Taikant ankstesnėse pamokose įgytas žinias apie paklausą ir pasiūlą, įvardyti, kaip pasiūla ir paklausa sulygina pirkėjų norimus pirkti, o pardavėjų norimus parduoti prekių ir paslaugų kiekius. 2. Nagrinėjant įvairius pavyzdžius nustatyti, kas yra stoka bei perteklius ir kaip rinkoje jie panaikinami.	1. Prisimindami paklausos ir pasiūlos dėsnius, mokytojo padedami, mokiniai nubrėžia paklausos ir pasiūlos kreives viename grafike, išsiaiškina, kas yra rinkos kaina. 2. Nagrinėja situacijas rinkoje, kai kaina didesnė nei rinkos kaina (perteklius), kai kaina mažesnė nei rinkos kaina (stoka). 3. Nusprendžia ką daryti, kad nebūtų pertekliaus (mažinti kainą), ką daryti, kad nebūtų stokos (didinti kainą). 4. Atlikdami konkrečias užduotis, nustato rinkos kainą ir kiekį, vertina situacijas, kai prekės kaina yra didesnė arba mažesnė už rinkos kainą.	Atlikdami konkrečias užduotis, nustato rinkos kainą ir kiekį, vertina situacijas, kai prekės kaina yra didesnė arba mažesnė už rinkos kainą, paaiškins, ką daryti, kad nebūtų pertekliaus, stokos.

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
	kainą. **Žinios ir supratimas:** 1.11.1. Įvardyti rinkos kainą kaip kainą, kuriai esant prekės ar paslaugos pasiūlos kiekis atitinka jos paklausos kiekį. 1.12.1. Paaiškinti, kad, jeigu prekės kaina didesnė už rinkos kainą, pirkėjai pirks mažiau ir gamintojai turės kainą mažinti (perteklius), o jeigu prekės kaina yra mažesnė už rinkos kainą, pirkėjai norės pirkti daugiau ir sutiks mokėti šiek tiek brangiau (stoka).			
11. Konkurencijos rinkose nagrinėjimas	**Nuostatos:** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko	1. Paaiškinti, kad rinkos susidaro pirkėjams ir pardavėjams priimant individualius sprendimus. 2. Nustatyti pirkėjų ir pardavėjų sąveiką	1. Mokytojo padedami nusako, ką vadiname verslo įmonėmis, prekių ir paslaugų rinkomis, išteklių rinkomis, namų ūkiais. 2. Apytakos modeliavimas: Klasė padalijama į verslo įmones ir namų ūkius. Namų ūkiai gauna trijų rūšių išteklius, verslo įmonės	Remdamiesi žiniomis ir patirtimi iš modeliavimo ir mokytojo pateiktos informacijos, daro išvadas, kaip laisvieji mainai tarp namų ūkių ir verslo įmonių

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
	nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje. **Gebėjimai:** 1.10. Atpažinti prekių ir paslaugų, išteklių ir finansų rinkas. Pateikti keletą šių rinkų pavyzdžių. **Žinios ir supratimas:** 1.10.1. Suvokti rinką kaip sistemą, kur pirkėjai ir pardavėjai mainosi prekėmis, paslaugomis ir pinigais.	prekių ir paslaugų bei išteklių rinkose ir pažymėti pinigų ir ne pinigų srautus apytakos modelyje.	imitacinius pinigus. Verslo įmonės iš namų ūkių nusiperka skirtingų rūšių išteklius, tada gamina prekes (pas mokytoją iškeičia į ekonus), kurias parduoda namų ūkiams. Pasibaigus modeliavimo laikui, skaičiuojama: verslo įmonės – kiek turi pinigų, namų ūkiai – kiek turi prekių ir paslaugų (ekonų). 3. Apibendrinimas: Mokytojas skaidrėmis demonstruoja apytaką. Paaiškina, kaip laisvieji mainai tarp namų ūkių ir verslo įmonių sukuria pinigų, išteklių, prekių bei paslaugų apytaką.	sukuria pinigų, išteklių, prekių bei paslaugų apytaką.
13. Konkurencijos tipai ir jų pavyzdžių	**Nuostatos:** Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja	1. Analizuojant pavyzdžius, atpažinti tobuląją konkurenciją, monopolinę	1. Nagrinėja paveikslėlį vadovėlyje (ekonomikos pradmenys). Atsakinėja į klausimus. 2. Mokiniai suskirstomi į 4 grupes.	Analizuoja tobulosios konkurencijos, monopolinės konkurencijos,

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
analizė	paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. **Gebėjimai:** 1.13. Paaiškinti, kaip rinkoje pardavėjų konkurencija mažina sąnaudas ir kainas, kaip skatina gamintojus daugiau tiekti į rinką to, ko vartotojai nori ir ką gali pirkti; kaip pirkėjų konkurencija didina kainas, kaip paskirsto prekes ir paslaugas žmonėms, kurie nori ir gali už jas mokėti daugiau. 1.14. Atpažinti tobulosios konkurencijos, monopolinės konkurencijos, oligopolijos ir monopolijos rinkų pavyzdžius šalyje. **Žinios ir supratimas:** 1.13.1. Įvardyti konkurenciją kaip	konkurenciją, oligopoliją ir monopoliją pagal konkurencijos lygį. 2. Nagrinėjant konkrečių rinkos tipų pavyzdžius, įvertinti jų savybes.	Grupės gauna skirtingą medžiagą. 1 grupė – tobuloji konkurencija, 2 grupė – monopolinė konkurencija, 3 grupė – oligopolija, 4 grupė – monopolija. 3. Grupėse perskaito medžiagą, paruošia pristatymą: vaidinimas, plakatas, skaidrės... Pristatymas turi būti suprantamas kitoms grupėms. 4. Įvairiems rinkos tipams įvertinti atliekama dėlionė. Dirba tos pačios grupės. Gauna tuščią lentelę ir lapelius su rinkos tipų savybėmis. Lapelius turi sudėstyti taip, kad atitiktų rinkos tipų savybes.	oligopolijos ir monopolijos pavydžius, įvertinant juos pagal rinkos tipų savybes, konkurencijos laipsnį.

Pamokos/ pamokų tema	Sąsajos su Bendrosiomis programomis	Mokymosi uždaviniai	Mokymosi veiklos	Vertinimas
	varžybas tarp pirkėjų, norinčių pirkti, ir varžybas tarp pardavėjų, norinčių parduoti panašius produktus. 1.14.1 Apibrėžti rinkos struktūrą atsižvelgiant į konkurencijos laipsnį ir kitus rinkos organizavimo formą apibūdinančius požymius.			

PROCESO ORGANIZAVIMAS. PAMOKŲ PLANŲ ILIUSTRACIJOS

Šiame skyriuje pateiktos pamokų planų iliustracijos – tai geroji mokytojų patirtis, kaip organizuojant pamokas galima įgyvendinti *Ekonomikos ir verslumo bendrosios programos* nuostatas. Pirmosios pamokų planų iliustracijos parengtos ir aprašytos ekonomikos mokytojų. Paskutinis pamokos planas – tai pamokos pavyzdys, kuris pateiktas „Lietuvos Junior Achievement“ mokytojo ir konsultanto knygoje. Šiame pavyzdyje matysite ir mokytojo komentarus, įrašytus planuojant šią pamoką: mokytojas įrašė komentarus knygoje ir ant lipnių spalvotų lapelių.

TEMA: IŠTEKLIŲ IR STYGIAUS, KAIP PAGRINDINĖS EKONOMIKOS PROBLEMOS, ANALIZAVIMAS

Klasė: 9 arba 10

Pamokos planą parengė: Inga Niuniavaitė

Problema

Žmonių norai yra neriboti. Kiekvienas iš mūsų esame vartotojai ir kiekvieną dieną renkamės, kokias prekes pirkti ar kokiomis paslaugomis naudotis. Bet kokiai prekei pagaminti reikia išteklių. Mūsų pasirinkimai, kokias prekes ar paslaugas pirkti lemia, kaip bus panaudoti riboti ištekliai.

Uždaviniai

- Atpažinti, išvardyti bei apibūdinti ekonomikoje nagrinėjamus išteklius ir pateikti 1–2 kiekvieno ištekliaus pavyzdžius.
- Remiantis begaliniais norais ir ribotu prekių bei paslaugų kiekiu, paaiškinti, kas yra stygius ir kodėl jis egzistuoja.
- Pateikiant stygiaus pavyzdžių kiekvienai išteklių grupei pademonstruoti pagrindinę ekonomikos problemą, su kuria susiduria pavieniai asmenys, bendruomenės bei valstybė.

Priemonės: vadovėlis, „Gamybos išteklių lentelė“, 1 priedas.

Trukmė: 1 pamoka

Mokinių pasiekimai (remiantis „Ekonomikos ir verslumo“ bendrąja programa)

1. Orientavimasis rinkoje	
Mokinių pasiekimai	
Gebėjimai	**Žinios ir supratimas**
1.1. Atpažinti stygiaus pavyzdžius savo aplinkoje.	1.1.1. Išteklių stygių suprasti kaip pagrindinę ekonomikos problemą, su kuria susiduria tiek pavieniai asmenys, tiek bendruomenės, tiek valstybės.
1.2. Analizuoti galimus konkrečios situacijos sprendimus, kurie lemia, kad vienų dalykų mes turime atsisakyti tam, kad turėtume kitų.	1.2.1. Suvokti stygių kaip negalėjimą dėl išteklių ribotumo turėti visų pageidaujamų prekių ir paslaugų.

Integracinės galimybės:

Pamokoje integruojami du dalykai: ekonomika ir verslumas bei geografija. Dar gali būti integruojamos technologijos. **Pastaba.** Lentelėje pateiktos nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas yra taikomi geografijos ir technologijų pamokose. Ekonomikos ir verslumo pamokose šie mokinių pasiekimai integruojami iš dalies.

Geografijos pamokose ugdomi mokinių pasiekimai, kurie ekonomikos ir verslumo pamokose integruojami iš dalies:

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	**Gebėjimai**	**Žinios ir supratimas**
2. Geografinės informacijos skaitymas		
Ugdyti pagarbų, tausojamąjį požiūrį į gamtą ir į socialinę aplinką, į jos įvairovę, ugdyti nusiteikimą	2.15. Analizuojant įvairius informacijos šaltinius, vertinti gamtos išteklių (atsinaujinančiųjų ir neatsinaujinančiųjų) naudojimą, geografinį jų	2.15.1. Parodyti pasaulio ūkio išteklių įvairovę (gamtos ir žmonių sukurti ištekliai), geografinį jų pasiskirstymą. Paaiškinti

koreguoti gyvenimo būdą, įpročius, ūkinę veiklą įvertinus jų poveikį aplinkai.	pasiskirstymą.	racionalaus gamtos išteklių naudojimo ir biologinės įvairovės saugojimo svarbą.

Technologijų pamokose ugdomi mokinių pasiekimai, kurie ekonomikos ir verslumo pamokose integruojami iš dalies:

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	**Gebėjimai**	**Žinios ir supratimas**
2. Veiklos sritis: informacija		
Tikslingai ir kūrybingai orientuotis informacijos šaltinių įvairovėje, surasti ir išskirti reikiamą informaciją bei ją pritaikyti.	2.1. Atrinkti ir tikslingai naudoti informaciją apie pasirinktos ūkio šakos produktus ir (arba) paslaugas, naudojamas darbo priemones, įrangą, medžiagas, darbuotojų veiklą.	2.1.1. Išvardyti galimus informacijos šaltinius ir paaiškinti, kaip tikslingai kaupti informaciją.
3. Veiklos sritis: medžiagos		
Domėtis ūkio šakose naudojamomis medžiagomis ir reikalingais žmogiškaisiais ištekliais.	3.1. Analizuoti, kaip parenkamos ūkio šakoje gaminiams naudojamos medžiagos, atsižvelgiant į jų savybes, žmonių išteklių poreikį paslaugai teikti.	3.1.1. Atpažinti ūkio šakoje naudojamas medžiagas arba reikalingus žmonių išteklius paslaugai teikti.

Mokymosi veiklos

1. Diskusija. Nustatyti, ko reikia (kokių išteklių), kad būtų galima pagaminti mokyklinį suolą ar kokią kitą prekę. Mokinių išvardytus išteklius užrašyti ant lentos.
2. Išvardytus išteklius sugrupuoti į gamtinius, žmogiškuosius ir kapitalo. Apibūdinti visus išteklius ir pasakyti, kad visi jie yra gamybos ištekliai, kurių reikia norint pagaminti bet kokią prekę ar suteikti paslaugą. Mokiniai turėtų suprasti, kad visi šie ištekliai yra riboti. Vieni iš jų yra atsinaujinantys, t. y. naudojant

saikingai jie gali atsinaujinti (pavyzdžiui, mediena, daržovės ir kt.). Kiti ištekliai yra neatsinaujinantys, t. y. naudojami jie išseks arba baigsis (pavyzdžiui, nafta, dujos ir kt.).

3. Išsiaiškinti, kas yra gaminį papildančios prekės. Suolui pagaminti buvo panaudoti dažai, klijai, plastmasė, varžtai ir kitos medžiagos. Mokiniams reikėtų paaiškinti, kad tai nėra gamtiniai ar kapitalo ištekliai, nors visi žinome, kad varžtai pagaminti iš geležies. Gaminį papildančios prekės nėra ištekliai, tai dažniausiai prekių gamyboje naudojamos žaliavos, kurias pagamino žmogus gaminiui užbaigti (tačiau reikia atminti, kad joms pagaminti taip pat buvo naudojami gamtiniai, žmogiškieji ir kapitalo ištekliai).
4. Diskusija. Kas yra verslumas ir kodėl jis svarbus naudojant gamybos išteklius? Išsiaiškinti, kokių verslumo savybių reikia norint gaminti prekes ar teikti paslaugas.
5. Diskusija. Remiantis neribotais žmonių norais ir ribotu išteklių kiekiu išsiaiškinti, kodėl egzistuoja stygius ir ar įmanoma išspręsti stygiaus problemą pasaulyje? Mokiniai turėtų suprasti, kad stygius yra ne pinigai, o ištekliai, ir juos reikia naudoti taupiai.
6. Užpildyti lentelę (1 priedas). Mokiniai turi savarankiškai sugrupuoti prekes ir išteklius, kuriuos reikės naudoti norint, kad būtų pagaminti spalvoti marškinėliai su užrašu. Audinio sudėtis: 80 proc. medvilnė, 20 proc. poliesteris. Užrašas atliktas dažais. **Pastaba**. Mokiniams dažnai iškyla klausimas, iš kur gaunama medvilnė. Jei yra galimybė, parodykite internete šio augalo nuotrauką ar herbarą, paaiškinkite, kur medvilnė auginama.
   Mokytojas gali sugalvoti ir kitą prekę, svarbu kad būtų aprašytos tos prekės savybės arba būtų galimybė parodyti tą prekę. Tegul mokiniai patys nagrinėja prekės sudėtį ir aiškinasi, kokių išteklių reikia.
7. Naudojantis internetu, žemėlapiais rasti informaciją, kurių išteklių marškinėlių gamybai yra Lietuvoje, o kuriuos reikia atsivežti iš kitų šalių. Pateikiant stygiaus pavyzdžių kiekvienai išteklių grupei, paaiškinti, kad su šia pagrindine ekonomikos problema susiduria pavieniai asmenys, bendruomenės bei valstybės.

1 priedas. Gamybos išteklių lentelė.

Gamtiniai ištekliai	Žmogiškieji ištekliai	Kapitalo ištekliai	Gaminį papildančios prekės	Verslumas

Vertinimas

Patenkinamas pasiekimų lygis. Mokinių atsakymai nėra išsamūs. Žino, tačiau netiksliai įvardija ir apibūdina gamybos išteklius, pateikia pavyzdžių. Paaiškina, kas yra stygius, bando paaiškinti, kodėl jis egzistuoja. Pateikia stygiaus pavyzdžių kiekvienai išteklių grupei. Mokinių atsakymai neišsamūs. Atlikdami užduotį daro nemažai klaidų.

Pagrindinis pasiekimų lygis. Mokiniai išsamiai ir aiškiai atsako beveik į visas užduotis. Pasitaiko keletas neesminių klaidų. Mokiniai žino, kokie yra gamybos ištekliai, apibūdina juos, pateikia pavyzdžių. Paaiškina, kas yra stygius ir kodėl jis egzistuoja, pateikia stygiaus pavyzdžių kiekvienai išteklių grupei. Atsakymai yra glausti, gali pasitaikyti kelios klaidos. Atliekant užduotis pasitaiko kelios neesminės klaidos.

Aukštesnysis pasiekimų lygis. Mokinių atsakymai išsamūs, teisingi, atlikta užduotis parodo puikų supratimą apie nagrinėjamą temą. Lengvai atpažįsta, išvardija bei apibūdina gamybos išteklius, pateikia pavyzdžių. Argumentuotai paaiškina, kas yra stygius, kodėl jis egzistuoja. Pateikia stygiaus pavyzdžių kiekvienai išteklių grupei ir argumentuotai paaiškina, kodėl išteklių stygius yra pagrindinė ekonomikos problema, su kuria susiduria pavieniai asmenys, bendruomenės bei valstybės.

TEMA: VERSLO ORGANIZAVIMO FORMŲ VERTINIMAS PAGAL RIZIKOS LAIPSNĮ IR ĮKŪRIMO SĄLYGAS

Klasė: 9 arba 10

Pamokos planą parengė: Inga Niuniavaitė

Problema

Įsivaizduokite, kad jūs norite kurti verslo įmonę. Kokią įmonę kursite: didelę ar mažą, vienas imsitės verslo ar su draugais? Reikia atsakyti į daugybę klausimų. Kokios sąlygos lemia jūsų pasirinkimą? Kokią reikšmę tiems pasirinkimams turės rizika?

Uždaviniai

- atskirti verslo organizavimo formas pagal įkūrimo sąlygas;
- paaiškinti, kokie yra individualiosios įmonės, ūkinės bendrijos ir akcinės bendrovės privalumai ir trūkumai;
- palyginti verslo organizavimo formas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas;
- sudaryti savo aplinkoje verslo organizavimo formų pasiskirstymo žemėlapį.

Priemonės: kompiuteris, interaktyvi lenta Smart Board, vadovėlis.

Trukmė: 1 pamoka

Mokinių pasiekimai (remiantis „Ekonomikos ir verslumo“ bendrąja programa)

3. Verslo organizavimas ir verslumo gebėjimų ugdymasis	
Mokinių pasiekimai	
Gebėjimai	**Žinios ir supratimas**
3.2. Savo aplinkoje atpažinti įvairias verslo organizavimo formas, atskirti jas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas.	3.2.1. Apibūdinti verslo organizavimo formas.

Integracinės galimybės

Pamokoje ugdoma informacinė komunikacinė kompetencija. Mokiniai:

- ugdosi specialiuosius komunikavimo ir darbo su IKT gebėjimus;
- domisi šiuolaikinių komunikavimo priemonių naujovėmis;
- žino ir supranta, kaip tikslingai rasti, įvertinti ir apdoroti informaciją, naudojantis šiuolaikinėmis technologijomis.

Mokymosi veiklos

1. Diskusija. Išsiaiškiname, kokias verslo įmones mokiniai žino savo mieste, miestelyje, rajone. Mokiniai turėtų pasakyti ne tik jų pavadinimus, bet ir tipus (jei žino).
2. Apibendrinami mokinių atsakymai. Trumpai supažindinama su verslo organizavimo formomis.
3. Darbas grupėmis. Naudodamiesi vadovėliu bei mokytojo paruošta medžiaga, mokiniai grupėse ruošiasi išskirti ir apibūdinti individualios įmonės, ūkinės bendrijos ir bendrovės privalumus bei trūkumus. ***Pastaba***. Nebūtinai turi būti tik 3 grupės. Darbas grupėse gali ir dubliuotis. Taip grupės galės papildyti vienos kitas.
4. Mokytojas turėtų paruošti interaktyvią lentą darbui. Iš anksto reikia pasiruošti skaidres (1 priedas). Pirma skaidrė turi būti neužpildyta. Mokytojas turi parodyti pavyzdį, kaip reikės dėlioti dėlionę (1 skaidrė).
5. Darbo grupės pristato savo atsakymus:
   Mokiniai dirba prie interaktyvios lentos ir dėlioja verslo organizavimo formų privalumus ir trūkumus. Paaiškina jų reikšmes. ***Pastaba***. Jei kelios grupės gavo tas pačias verslo organizavimo formas, tai viena grupė gali pristatyti privalumus, o kita trūkumus. Mokiniams visada patinka pamokos, kai naudojamos naujos technologijos. Žaidimo forma vertindami verslo organizavimo formų privalumus ir trūkumus, mokiniai vieni kitiems perteikia informaciją.
6. Pamokos apibendrinimas (diskusija). Užduodamas klausimas „Kokią verslo organizavimo formą pasirinktumėte kurdami savo verslą ir kodėl?“ Atsakymą pagrįskite, įvertinę verslo organizavimo formas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas.

Pastaba. Jei nėra galimybės pasinaudoti interaktyvia lenta, tokią dėlionę galima paruošti mokiniams ant popieriaus. Mokiniai turės iškirpti ir teisingai suklijuoti verslo organizavimo formų privalumus ir trūkumus.

Papildoma užduotis. Tai gali būti namų darbas.

Integracinės galimybės:

Atliekant šią užduotį gali būti integruojama ir geografija. **Pastaba.** Lentelėje pateiktos nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas taikomi per geografijos pamokas. Per ekonomikos ir verslumo pamokas šie mokinių pasiekimai integruojami iš dalies.

Geografijos pamokose ugdomi mokinių pasiekimai, kurie per ekonomikos ir verslumo pamokas integruojami iš dalies:

Mokinių pasiekimai		
Nuostatos	**Gebėjimai**	**Žinios ir supratimas**
1. Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje		
	1.1. Savarankiškai naudojantis vietovės planu, orientuotis vietovėje. 1.3. Nustatyti objektų gamtinę, politinę ir ekonominę geografinę padėtį.	
2. Geografinės informacijos skaitymas		
Ugdyti pilietį, atsakingą už savo krašto, Europos kultūros likimą. Ugdyti pagarbų, tausojamąjį	2.1. Savarankiškai skaityti įvairius kartografijos kūrinius (schemas, planus, žemėlapius, aerofotonuotraukas, gamtinius geografinius profilius, kosmines nuotraukas) ir naudotis geografinės informacijos sistema (GIS) sukurtomis programomis,	2.3.1. Mokėti naudotis GIS funkcijomis, gebėti atrinkti objektus pagal norimus dydžius: plotą, gyventojų skaičių ir kt.

požiūrį į gamtą ir į socialinę aplinką, į jos įvairovę, ugdyti nusiteikimą koreguoti gyvenimo būdą, įpročius, ūkinę veiklą įvertinus jų poveikį aplinkai.	apibendrinti juose pateikiamą informaciją. 2.3. Naudojantis geografinės informacijos sistemomis (GIS), gebėti sukurti žemėlapį.	
4. Aplinkos pažinimas ir tyrimai		
Skatinti iniciatyvą aktyviai veikti grupėje ir atsakomybę priimant sprendimus.	4.1. Savarankiškai suplanuoti gamtinius, socialinius ir ekonominius stebėjimus ir tyrimus, pasirinkti tinkamas strategijas. 4.2. Stebint aplinką ir atliekant tyrimus, naudoti prietaisus ir informacijos šaltinius, daryti išvadas. Gautus rezultatus įvairiomis formomis perteikti kitiems. Paaiškinti atlikto tyrimo privalumus ir trūkumus, jausti atsakomybę už atlikto darbo rezultatus	4.1.1. Nurodyti aplinkos tyrimo ir informacijos įvairovės tvarkymo metodus.

Mokymosi veiklos

Kitai pamokai mokiniai gali sudaryti savo aplinkos (gali ir mokytojas parinkti vietovę) žemėlapį, kuriame būtų parodytas įmonių išdėstymas. Mokiniai gali pagaminti nedideles vėliavėles su įmonių pavadinimais ar logotipais ir jas išdėlioti ant žemėlapio. Gabiausieji galėtų pateikti išvadas apie skirtingų verslo organizavimo formų įmonių susitelkimą toje aplinkoje ir įvardyti susitelkimo priežastis.

Vertinimas

Mokiniai:

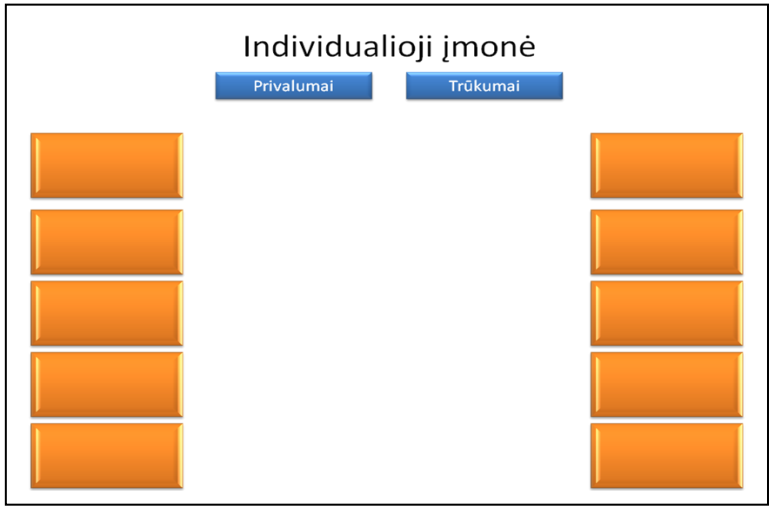
- Atskiria, kokių verslo organizavimo formų įmonės yra mokinio aplinkoje. Pakomentuoja, kodėl savininkai pasirinko būtent tą verslo organizavimo formą.
- Įvardija verslo organizavimo formų privalumus ir trūkumus.
- Analizuoja dėlionę, įvertina rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas.
- Apibūdina pasirinktą verslo organizavimo formą pagal rizikos laipsnį.
- Sudaro savo aplinkos verslo organizavimo formų pasiskirstymo žemėlapį ir apibendrina.

Patenkinamas pasiekimų lygis. Mokinių atsakymai nėra išsamūs. Žino, tačiau netiksliai įvardija verslo organizavimo formas savo aplinkoje. Mokiniai žino, tačiau painioja verslo organizavimo formų privalumus ir trūkumus. Bando lyginti verslo organizavimo formas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas. Pateikia neišsamius atsakymus. Apibūdina pasirinktą verslo organizavimo formą pagal rizikos laipsnį, tačiau daro nemažai klaidų. Geba padaryti savo aplinkos žemėlapį, kuriame parodomas įmonių išsidėstymas.

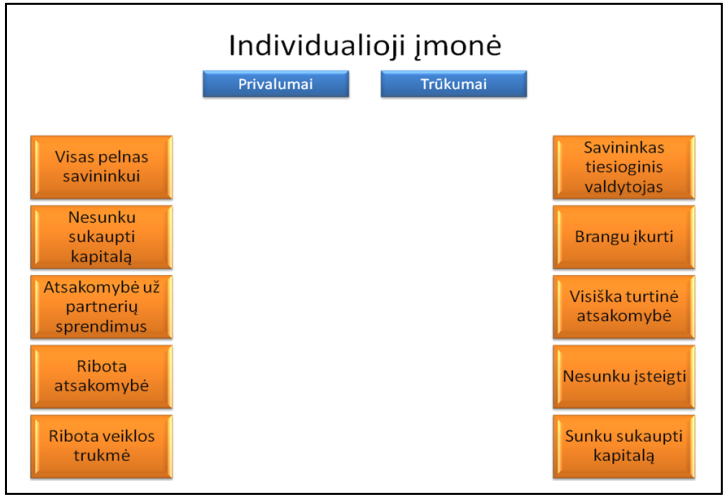
Pagrindinis pasiekimų lygis. Mokiniai išsamiai ir aiškiai atsako beveik į visas užduotis. Pasitaiko keletas neesminių klaidų. Mokiniai žino ne visas verslo organizavimo formas savo aplinkoje. Paaiškina verslo organizavimo formų privalumus ir trūkumus. Atsakymai yra glausti, gali pasitaikyti kelios klaidos. Apibūdina pasirinktą verslo organizavimo formą pagal rizikos laipsnį, palygina verslo organizavimo formas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas. Gali pasitaikyti kelios neesminės klaidos. Nubraižo savo aplinkos žemėlapį, kuriame parodomas įmonių išdėstymas ir įvardija keletą susitelkimo priežasčių.

Aukštesnysis pasiekimų lygis. Mokinių atsakymai išsamūs, teisingi, atlikta užduotis parodo puikų supratimą apie nagrinėjamą temą. Puikiai įvardija verslo organizavimo formų privalumus ir trūkumus. Apibūdina pasirinktą verslo organizavimo formą pagal rizikos laipsnį. Sugeba tinkamai palyginti verslo organizavimo formas pagal rizikos laipsnį ir įkūrimo sąlygas. Pateikia išvadas apie skirtingų verslo organizavimo formų įmonių susitelkimą savo aplinkoje ir aiškiai įvardija susitelkimo priežastis.

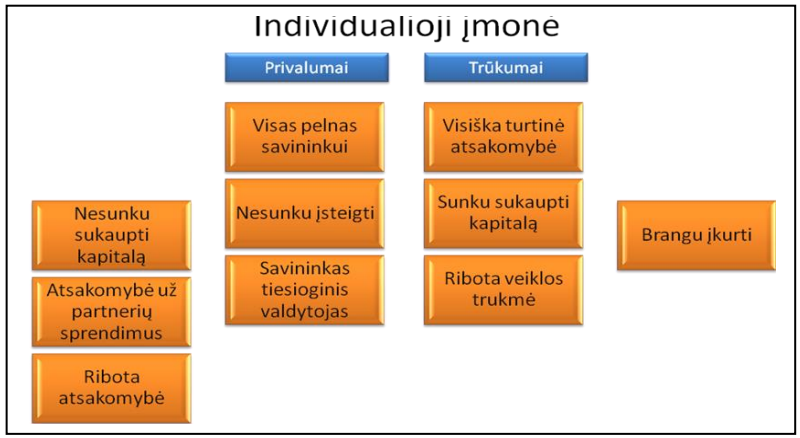
1 priedas.

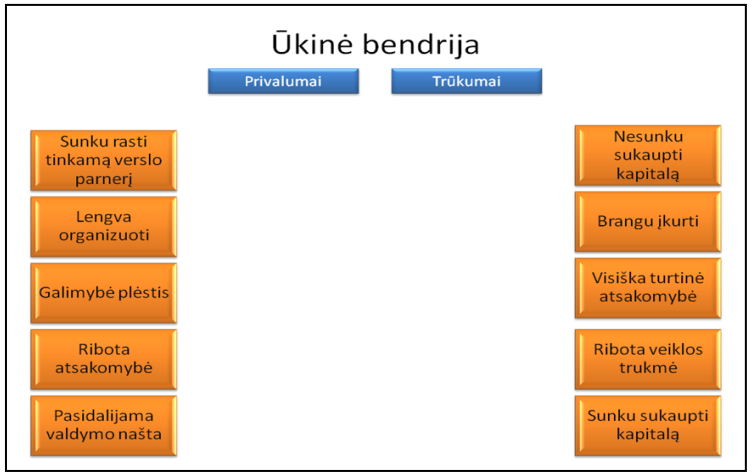
1 skaidrė. Pavyzdys.

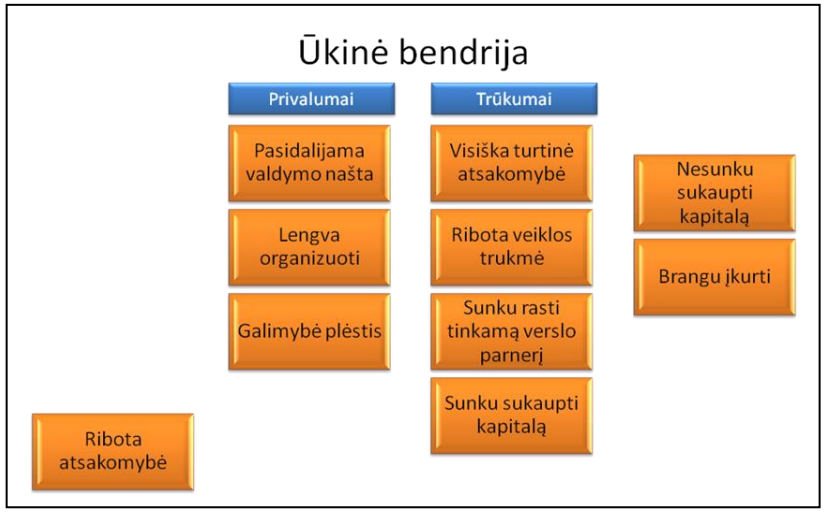
2 skaidrė. Individualioji įmonė.

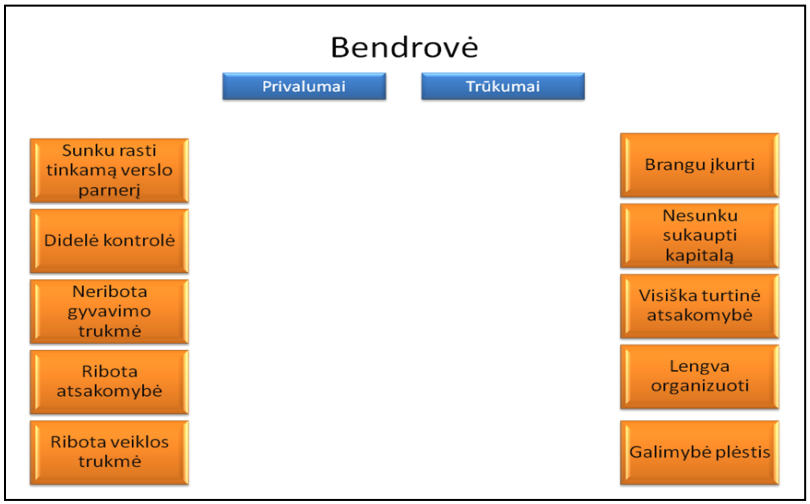
3 skaidrė. Individualioji įmonė (*laukiamas mokinių rezultatas*).

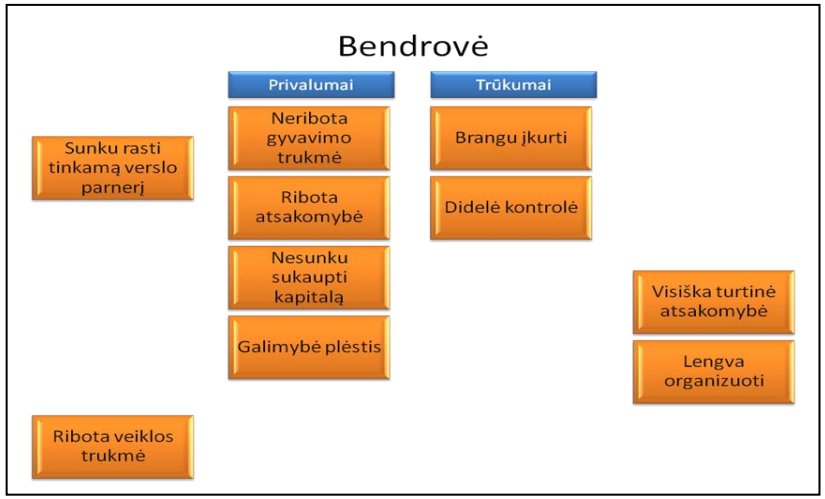
4 skaidrė. Ūkinė bendrija.

5 skaidrė. Ūkinė bendrija (*laukiamas mokinių rezultatas*).

6 skaidrė. Bendrovė.

7 skaidrė. Bendrovė (*laukiamas mokinių rezultatas*).

TEMA: RINKOS TIPAI

Klasė: 9 arba 10

Pamokos planą parengė: Danutė Bareikienė, Rima Maldeikienė

Uždaviniai:

Mokiniai gebės:

- atskirti rinkos tipus pagal jų bruožus;
- atpažinti tobulosios konkurencijos, monopolinės konkurencijos, oligopolijos ir monopolijos rinkas konkrečiuose pavyzdžiuose.

Mokymo metodai: aiškinimas, diskusija, mokinių savarankiškas darbas.

Literatūra ir priemonės:

- K.Lipskis, D.Poškienė ir kt. Ekonomikos pradmenys 9–10 klasėse,Vilnius, 2004m.
- K.Lipskis, D.Poškienė ir kt. Ekonomikos pradmenys 9–10 klasėse. Mokytojo knyga, Vilnius, 2004 m.
- Dalijamoji medžiaga.

Mokinių pasiekimai (remiantis „Ekonomikos ir verslumo“ bendrąja programa)

Orientavimasis rinkoje	
Mokinių pasiekimai	
Gebėjimai	**Žinios ir supratimas**
1.13. Paaiškinti, kaip rinkoje pardavėjų konkurencija mažina sąnaudas ir kainas, kaip skatina gamintojus daugiau tiekti į rinką to, ko vartotojai nori ir ką gali pirkti; kaip pirkėjų konkurencija didina kainas, kaip paskirsto	1.13.1. Įvardyti konkurenciją kaip varžybas tarp pirkėjų, norinčių pirkti, ir varžybas tarp pardavėjų, norinčių parduoti panašius produktus.

prekes ir paslaugas žmonėms, kurie nori ir gali už jas mokėti daugiau. 1.14. Atpažinti tobulosios konkurencijos, monopolinės konkurencijos, oligopolijos ir monopolijos rinkų pavyzdžius šalyje.	1.14.1 Apibrėžti rinkos struktūrą atsižvelgiant į konkurencijos laipsnį ir kitus rinkos organizavimo formą apibūdinančius požymius.

Temos dėstymas:

Su mokiniais pakartojame rinkos ir konkurencijos sąvokas. Veikiant konkurencijai, rinkoje išsiskiria keli tipai. Pagrindiniai šios pamokos uždaviniai – išsiaiškinti rinkos tipus ir atpažinti juos konkrečiuose pavyzdžiuose.

Klausimas mokiniams: kas šiuo metu yra turtingiausi Lietuvoje (kaip tapti turtingiausiu)?

Po diskusijų mokiniai suskirstomi į grupes (pagal mokytojo sugalvotą metodą) po 4–6. Kiekvienai grupei kortelėje pateikiama intriguojanti užduotis.

Užduotys:

- Jūs gyvenate Varėnos rajone ir esate sezoninis darbuotojas – grybautojas. Kiekvieną rudenį jūs renkate voveraites ir kartu su kitais grybautojais parduodate pirkėjams.
- Jūs seniai turėjote svajonę – gražinti žmones. Šiandien ryžotės žengti svarbų žingsnį gyvenime ir atidarėte miestelyje pirmąją kirpyklą.
- Dėl ekonomikos nuosmukio bankrutavo įmonė, kurioje dirbote, ir jus atleido iš darbo. Jums visada patiko kirpėjos darbas, tačiau nenorite būti samdomu darbuotoju. Todėl įkūrėte įmonę ir atidarėte kirpyklą. Mieste kirpyklų daug, bet jūs viliosite klientus išskirtine kokybe.
- Kaimynas turi autoservisą ir jam puikiai sekasi. Susiviliojote ir jūs – jau savaitė kaip esate autoserviso savininkas ir teikiate automobilių remonto paslaugas.

Grupei duodama rinkos tipų kriterijų lentelė:

Veiksniai	**Jūsų grupės nuomonė**
Kiek rinkoje yra dalyvių, parduodančių tokį patį produktą kaip ir jūs?	
Ar lengva patekti į rinką ir iš jos pasitraukti?	
Ar jūsų parduodami produktai tokie patys kaip ir kitų pardavėjų?	
Ar galite laisvai nustatyti savo parduodamo produkto kainą?	

Mokiniai dirba 8–10 min. Grupės atstovai pristato ir išaiškina, kad jie, kaip pardavėjai ar gamintojai, turi tam tikros rinkos bruožus.

Mokytojas parodo ir pateikia mokinių grupėms lentelę, kurioje nurodyti keturi rinkos tipai ir jų savybės.

Veiksniai	Tobuloji konkurencija	Monopolinė konkurencija	Oligopolija	Monopolija
Įmonių skaičius	**Daug** Daug nepriklausomų įmonių. Nė viena jų nevyrauja rinkoje.	**Daug** Panašias prekes ir paslaugas teikia daug įmonių.	**Kelios** Panašias prekes ir paslaugas teikia kelios didelės įmonės.	**Vien**a Viena didelė įmonė.
Kainų kontrolė	**Nėra** Kainas nustato rinka.	**Silpna** Riboja prekių pakaitalų konkurencija.	**Griežta** Kaina dažnai diktuoja „kainų lyderis“.	**Paprastai kontroliuoja vyriausybė** Labai kontroliuojamos.
Produktai	**Identiški gaminiai** Produktai yra tipiški ir vienodos kokybės (tapatūs).	**Skirtingi** Tos pačios paskirties produktai panašūs, tačiau netapatūs.	**Skirtingi arba vienodi** Kai kurie gaminiai turi individualių savybių, pasitaiko ir standartizuotų produktų.	**Nėra pakaitalų** Nėra artimų produkto pakaitalų.

Įėjimas į rinką	**Lengvas** Šioje rinkoje įmonę gana lengva įkurti, lengva patekti į rinką ir pasitraukti iš jos.	**Gana lengvas** Palyginti gana lengva įsteigti naują įmonę, patekti į rinką ir pasitraukti iš jos.	**Sunku patekti į rinką** Dažnai reikią didelių kapitalo investicijų.	**Beveik neįmanomas** Labai sunku ir labai brangu patekti į rinką.

Kiekviena mokinių grupė, vadovaudamasi duota lentele, priskiria savo produktą (paslaugą) konkrečiam rinkos tipui. Savo sprendimus pristato kolegoms. Mokytojas akcentuoja svarbiausius rinkos tipų bruožus, įtraukdamas į pokalbį (pateikiamas galimas pokalbio pavyzdys) mokinius.

Kur galime rasti tobulosios konkurencijos rinkos pavyzdžių mūsų aplinkoje?

Morkų; bulvių; kviečių; silkės pardavėjai.

Tobuloji konkurencija – tai kraštutinis ir teorinis modelis, tikrovėje tokia rinka neegzistuoja, tačiau artimų ir panašių yra nemažai: žemės ūkio produktų rinka (grūdai, vaisiai), valiutos rinka ir kiti.

Kaip manote, ar tokioje rinkoje verta didinti kainas? Kodėl?

Ne, nes tada niekas nepirks, nes tokią pat prekę pirkėjai galės įsigyti žemesne kaina.

Esant tobulajai konkurencijai, neverta nei didinti, nei mažinti kainos. Sumažinus ją, rinka nepakis, ji liks tokia pati. Tačiau kainą sumažinusiam gamintojui teks pasitenkinti mažesniu pelnu.

Kokių monopolinės konkurencijos pavyzdžių randate aplinkui?

Drabužių pardavėjai; kavinių verslas; degalinės; kirpyklos.

Dažniausiai monopolinė konkurencija vyrauja mažmeninėje prekyboje. **Monopolinė konkurencija** – daug pardavėjų, laisvai galime įeiti į rinką, tačiau kiekviena įmonė gamina šiek tiek besiskiriančias prekes ir gali daryti nedidelį poveikį kainoms.

Kokie yra oligopolijos pavyzdžiai?

Automobilių gamintojų kompanijos; gaiviųjų gėrimų pramonės šakos.

Oligopolija yra rinka, kurioje veikia keli stambūs gamintojai. Tokioms struktūroms priklauso, pavyzdžiui, cigarečių gamintojai, lėktuvų rinka, baldų rinka ir kitos. Oligopolijos sąlygomis veikiantys gamintojai patys nustato kainas. Rinkoje veikia tik kelios įmonės, kiekvienos jų veiksmai priklauso nuo kitų įmonių veiksmų. Vienai nuleidus kainas, greičiausiai ir kitai teks pasielgti taip pat, kad išlaikytų savo pirkėją. Šitaip numušus kainas galima ir bankrutuoti. Dėl šios priežasties įmonės, esant oligopolijai, stengiasi išvengti kainų konkurencijos – tada jos visos gali užsidirbti didesnį pelną. Ekonomistai tokią situacija vadina **suokalbiu**. **Suokalbis** yra susitarimas arba toks rinkos sutvarkymas, kai įmonės sumažina gamybos apimtis, siekdamos padidinti kainas ir savo pelną. **Tačiau tokie susitarimai yra draudžiami, siekiant skatinti konkurenciją ir mažinti gamybos kaštus.**

Monopolija – tai tokia rinkos struktūra, kai kurioje nors pramonės arba paslaugų šakoje arba tam tikroje teritorijoje yra vienintelis prekių ir paslaugų gamintojas, pardavėjas. Esant monopolijai įmonė pasirenka tokią prekės ar paslaugos kainą arba jų kiekį, kuris užtikrintų didžiausią jos pelną. Gaminamas produktas neturi pakaitalų, todėl pirkėjai priversti mokėti monopolisto nustatytą kainą arba išsiversti be tų prekių ar paslaugų.

Kokių galite pasakyti monopolijos pavyzdžių?

Vienintelė autobusų įmonė; vienintelė parduotuvė mažame miestelyje; vienintelis elektros ar vandens tiekėjas.

Monopolijas dažniausiai reguliuoja vietinė valdžia, o nacionalines monopolijas – centrinė valdžia.

Mokytojas atkreipia dėmesį į tai, kad egzistuoja natūralios monopolijos[1].

[1] Papildomos užduotys, jei lieka laiko.

Iš vadovėlio 62 psl. galima atlikti užduotį b) ir atsakyti į 5 kl.*

Pamokos pabaigoje mokiniai individualiai savo užrašuose žymisi atsakymus į mokytojo pateikiamus klausimus.

Pamoka apibendrinama užduotimi, kurią atlikdami mokiniai gali įsivertinti, kaip suprato temą ir kaip geba atskirti rinkos tipus.

Kokiam rinkos tipui priskirtumėte:

1. Batų taisykla Dideliame mieste.
2. Elektros tiekimo įmonė.
3. Kirpykla nedideliame Kaime.
4. Kirpykla Vilniuje.
5. Uogautojai Didelėje girioje (pvz., Labanoro girioje).
6. Taksi įmonė Dideliame mieste.
7. Degalinė Dideliame mieste.
8. Dvi degalinės rajono centre.
9. „Rimi“ Vilniuje.
10. „Omnitel“.
11. „Maxima“ miestelyje.
12.
13.

Pastaba: pateikti pavyzdžių iš savo gyvenamosios aplinkos.

TEMA: MAINŲ PAAIŠKINIMAS. PINIGAI, JŲ FUNKCIJŲ TAIKYMAS GYVENIME

Parengė: Rita Česonienė, Joana Žilinskaitė

Klasė: 9 arba 10

Problema: Nuvažiavo Jonas į kaimą aplankyti senelės. O ji su kaimyne jau pusdienį derasi. Senelė už krepšį svogūnų nori gauti didelį maišą morkų, o kaimynė du krepšius svogūnų siūlo keisti į tris maišus morkų. Senelei tiek morkų nereikia. Pasiklausė jų Jonas, apžiūrėjo senelės derlių ir pasiūlė sprendimą. Kaip manote, kokį?

Uždaviniai

Mokiniai gebės:

- Argumentuotai paaiškinti, kodėl piniginiai mainai paprastesni, greitesni, pigesni už natūrinius.
- Paaiškinti bei užduotyse pritaikyti pinigų funkcijas.

Mokymo metodai: aiškinimas, diskusija, individualus ir grupinis darbas.

Literatūra:

Lipskis K., Poškienė D., Stričkienė M., Jančorienė E. Ekonomikos pradmenys 9–10 klasei, Vilnius, 2004.

Lipskis K., Poškienė D., Stričkienė M. Ekonomikos pradmenys 9–10 klasei: mokytojo knyga, Vilnius, 2003.

Ekonomikos ir verslumo bendroji programa. 2008 m.

Mokinių pasiekimai (remiantis „Ekonomikos ir verslumo“ bendrąja programa)

2. Orientavimasis rinkoje	
Mokinių pasiekimai	
Gebėjimai	**Žinios ir supratimas**
1.5. Argumentuoti, kodėl mainai paprastesni, kai už prekes atsiskaitoma pinigais. 1.6. Remiantis pavyzdžiais, paaiškinti, kaip pinigai atlieka mainų, vertės kaupimo ir vertės mato funkcijas.	1.5.1.Apibrėžti pinigų funkcijas ir išvardyti pinigų savybes. 1.5.2. Pirkimą apibrėžti kaip piniginius mainus. 1.6.1. Paaiškinti, kad kokį nors perkamą daiktą žmonės vertina labiau negu dėl to patiriamas išlaidas, o kokį nors parduodamą daiktą vertina mažiau negu užmokestį, kurį už tai gauna.

Pamokos eiga

Pamokos pradžioje papasakoju situaciją apie Joną (problema). Tuomet visi kartu padiskutuojame, atsakydami į klausimus:

1. **Kaip manote, kodėl kaimynės mainėsi daržovėmis?**

(**Atsakymas:** *Matyt, Jono senelei neužderėjo morkos, o svogūnų užaugo daugiau, nei tikėjosi. Todėl ji ir siūlo mainytis. Tai kur kas paprasčiau, nei važiuoti su vienu krepšiu į turgų, ten parduoti svogūnus, nusipirkti maišą morkų ir susirasti, kas visa tai pargabens namo. O ir kaimynės morkos galbūt labai skanios*).

2. **Pabandykite prisiminti panašių pavyzdžių, kai jūs, jūsų šeimos nariai ar draugai kuo nors mainėsi.**

(**Atsakymas:** *Atsakymai bus įvairūs)*.

3. **Kodėl apskritai žmonės sutinka vieni su kitais kuo nors mainytis? Kas tuose mainuose laimi?**

(**Atsakymas:** *Jeigu žmogus mano, kad jis laimės, atlikus mainus jam bus geriau, tai jis mainosi, todėl mainuose ir laimi abi šalys. O mainosi žmonės dėl to, kad tai, kas siūloma, vertina labiau negu tai, ką turi)*.

Apibrėžiu, kas tai yra mainai. Paprašau mokinių apibrėžimą užsirašyti. ***Mainai – tai keitimasis prekėmis ir paslaugomis.***

Mokiniai perskaito pirmą 35 psl. pastraipą. Tuomet jiems užduodu klausimą, kad įsitinkinčiau, ar jie suprato perskaitytame tekste išsakytą pagrindinę mintį. *Kokie tai mainai, kai prekė ar paslauga keičiama į kitą prekę ar paslaugą?* (**Atsakymas:** *natūriniai mainai)*. Mokiniai prie apibrėžimo, kurį neseniai užsirašė savo sąsiuviniuose pasižymi, kad tai yra *natūrinių mainų apibrėžimas*. Ar dažnai atliekate natūrinius mainus? Kodėl?

(**Atsakymas:** *mokiniai turėtų atsakyti, kad nedažnai, kadangi yra sunku rasti žmogų, kuris sutiktų keistis)*.

Paaiškinu, kad natūriniai mainai yra nepatogūs, žmonės jau nuo seno naudojo įvairius mainų tarpininkus, kuriuos dabar vadintume **pinigais**. Daug paprasčiau yra parduoti nereikalingą daiktą, t. y. išmainyti į pinigus, o už juos nusipirkti norimą.

Užsirašo platesnį mainų apibrėžimą. ***Mainai – tai prekių ir paslaugų arba pinigų keitimas į prekes ir paslaugas arba pinigus.***

Ar galite pateikti seniau buvusių pinigų pavyzdžių? (Mokiniai iš istorijos pamokų tikrai turėtų žinoti bent kelis). Tai druska, pipirai, kriauklelės, žvėrių kailiai, džiovinta žuvis, karvės, varinės ir sidabrinės monetos. Kad ir kokie būtų pinigai ir kaip jie atrodytų, reikia, kad jų visuotinį pripažinimą įstatymais garantuotų šalies vyriausybė. Užsirašo pinigų apibrėžimą. ***Pinigai – visa, kas visuotinai priimtina atsiskaityti už prekes bei paslaugas.***

Mokiniai dirbdami porose nagrinėja įvairius daiktus, kurie kažkada buvo pinigais, ir po to pasako, kokiomis savybėmis turi pasižymėti dabartiniai pinigai. Apibendrinu mokinių atsakymus ir išvardiju ***pinigų savybes:***

- ✓ visuotinai pripažinti;
- ✓ dalūs;
- ✓ patvarūs;
- ✓ patogūs nešiotis;
- ✓ lengvai atpažįstami.

Toliau aptariame ***pinigų funkcijas*** (mokiniai viską pasižymi). Kaip jau pastebėjome anksčiau, svarbiausia jų – pinigai yra ***mainų tarpininkas*** (pirmoji funkcija). *Pinigai labai supaprastina ir atpigina mainus.*

Kai turime pinigus, nebereikia prekių tarpusavyje lyginti. Taip pinigai tampa ***vertės matu*** (antroji funkcija). *Žinodami, kas kiek kainuoja, galime labai paprastai palyginti skirtingų daiktų vertes.* Mokiniams perskaitau pavyzdį.

Labiausiai pinigai paveikė taupymą: taupyti pasidarė labai paprasta – nebereikia kaupti prekių ir ieškoti su kuo jas išmainyti į tai, ko trokštame. Pakanka sukaupti pinigų ir pirkti. Taigi, pinigai dar atlieka ir ***vertės kaupimo funkciją*** (trečioji funkcija).

Įtvirtinkime tai, ką sužinojome per pamoką, atsakydami į 37 psl. esančius klausimus.

1. Kada įvyksta mainai? ***(Kai abi juose dalyvaujančios šalys tikisi naudos. Kai yra žmonių, norinčių ir turinčių kuo mainytis.)***
2. Išrinkite atvejus, iliustruojančius natūrinius mainus: ***(b, c ir d)***
   a) pagal katalogą užsisakėte kolekcinių mašinėlių;
   b) internetu pasikeitėte muzikos įrašais;
   c) padėjote kaimynui sutvarkyti garažą, ir jis jums leido pasivažinėti mopedu;
   d) su draugu pasikeitėte pašto ženklais;
   e) prie stadiono jums pavyko iš rankų įsigyti bilietą;
   f) šluodamas kiemą užsidirbote bilietui į kiną.
3. Kurie iš pateiktų pavyzdžių yra mainai? ***(a ir b)***
   a) Moksleivis nusipirko sąsiuvinį.
   b) Turistas apmokėjo viešbučio sąskaitą.
   c) Verslininkas sumokėjo mokesčius.
   d) Draugaujančios mokyklos pasikeitė delegacijomis.

4. Kurias pinigų savybes atitinka ir kurių ne. (Paprašau mokinių nusibraižyti lentelę. Aš ją nubraižau lentoje. Diskutuodami visi kartu užpildome.)

	Dalūs	Patvarūs	Patogūs nešiotis	Lengvai atpažįstami	Visuotinai pripažinti
Gintaro gabalėliai	+	+	+/-	+	-
LEGO kaladėlės	+	+	-	+	-
Aukso luitai	-	+	-	+	+
Tarpukario Lietuvos litai	+	+	+	-	-
Kredito kortelės	-	+	+	+	+

5. Kokias pinigų funkcijas iliustruoja šie teiginiai?
   a) Dviratis kainuoja 300 Lt, tad iš kasdien gaunamų kišenpinigių taupant po litą, po metų galima būtų įsigyti ne tik dviratį, bet ir dviratininko šalmą. ***(Vertės kaupimo priemonė)***
   b) Pardavus kompaktinę plokštelę, galima nusipirkti bilietą į krepšinio varžybas. ***(Mainų tarpininkas)***
   c) Nusipirkau batus už 150 Lt. ***(Vertės matas)***
   d) Dėdė davė 20 Lt būsimoms atostogoms prie jūros. ***(Vertės kaupimo priemonė)***
   e) Radau 5 Lt, galiu nueiti į kiną. ***(Vertės matas)***
   f) Viršijus greitį, teks sumokėti 50 Lt baudą. ***(Vertės matas)***
   g) Automobilių stovėjimo aikštelėje reikia mokėti po 1 Lt už valandą. ***(Vertės matas)***

Vertinimas:

1. Patikrinu mokinių atliktas įtvirtinimo užduotis, kur turi paaiškinti ir pritaikyti pinigų funkcijas. Pakomentuoju mokinių atsakymus, pabrėžiu, kas atlikta gerai, suteikiu mokiniams grįžtamąjį ryšį apie padarytas klaidas arba netikslumus, pasiaiškinam, ko mokiniai nesuprato, kur klydo, jei reikia, skiriu papildomas užduotis.

2. Mokinių paprašau savais žodžiais paaiškinti, kodėl ir kada žmonės mainosi. Paprašau nurodyti nors tris priežastis, kodėl natūrinius mainus pakeitė piniginiai mainai, ir savo atsakymus pagrįsti.

Atsižvelgiant į laiką

Plačiau supažindinu su pinigų istorija.

Naudojantis Lietuvos banko dalijamąja medžiaga, t. y. įvairių kupiūrų litų banknotais, nagrinėjame apsaugos požymius.

Paprašau mokinių sukurti 2050 m. pinigus. Mokiniai pasitelkę fantaziją piešia savo sąsiuviniuose (jei nespėja per pamoką, užbaigia namuose).

Pagal „Ekonomiko ir verslumo“ BP

2.1 Paaiškinti, kodėl vartotojui svarbu mokėti skirti pajamas ir išlaidas.

2.2. Sudaryti asmeninį savaitės arba mėn. biudžetą.

1.2 Analizuoti pateiktas konkrečias situacijas, nurodyti jų ...

kad vėrų atsakyti kas duomenų atrinkti tam, kad tai ...

Šeimos pinigai

APŽVALGA

Moksleiviai aptars finansų planavimą ir sąmatų (biudžetų) rengimą nustatys prioritetus ir įvertins laukiamų pajamų ir išlaidų kaštus.

TIKSLAI

Moksleiviai turės:

- parengti nesudėtingą šeimos biudžetą, (2.2.)
- paaiškinti biudžeto laikymosi teikiamus privalumus, (2.1)
- aptarti tipiškus pasirinkimus, kuriuos tenka daryti šeimoms, kai biudžetus. (2.2.) susiję su (1.2)

PASIRENKITE PAMOKAI

Peržvelkite užduotį „Lentelė mėnesio biudžetui sudaryti“, kurią rasi 25-e puslapyje. Paieškokite keletą laikraščių puslapių, kuriuose būtų i su nurodytomis parduodamų namų, butų, automobilių ir pan. kainom

Priminkite moksleiviams atsinešti į pamoką kalkuliatorius.

MEDŽIAGA

- Vadovėlis „*Mano ekonomika*“.
- Klasifikuoti skelbimai iš laikraščio.*
- Kortelės „Likimas“ (voke su mokomąja medžiaga).
- Kortelės vardams užrašyti.*
- Kalkuliatoriai.

PAMOKA

Įžanga

5 minutės

Pasisveikinkite. Paprašykite moksleivių pasakyti, kas yra biudžetas ir kodėl žmonėms turėtų būti naudinga sudaryti asmeninius biudžetus.

- Kokios yra dvi pagrindinės biudžeto dalys?

  Pajamų ir išlaidų.

- Kada biudžetas yra subalansuotas?

  Kai pajamos yra lygios išlaidoms pridėjus santaupas.

Paaiškinkite, kad panašiai, kaip pavieniai žmonės sudaro savo asmeninius biudžetus, taip ir šeimos turi namų biudžetus. Kaip ir

Būtinas išlaidas lemia mūsų poreikiai. Čia pasirinkimas yra ribotas, nes visiems reikia mokėti už būstą (nuomos mokestį arba išperkamąją nuomą), elektrą, vandenį, dujas, drabužius ir maistą.

Prabangos dalykai yra mūsų išsipildę norai. Tai nėra būtiniausi pirkiniai: kinas, paveikslai, turistinės kelionės, mobilusis telefonas ir pan.

Pasirinktiniai laisvieji pirkiniai yra galimybės rinktis išdava. Galima kažkiek jiems išlaidas mažinti, tačiau atsisakyti neverta: automobilis tinka ir darbui, ir pramogoms, praktiški drabužiai kartu gali būti ir madingi.

pavieniai žmonės, šeimos nustato savo prioritetus ir sutaria, kam išleis savo pinigus.

Priminkite, kad biudžetą sudaro tiek pajamų straipsniai, tiek ir išlaidų straipsniai.

5 minutės

Diskusija

Paprašykite moksleivių pasakyti, kokios yra jų šeimų išlaidos. Tipiškiausias užrašykite lentoje ir paprašykite surūšiuoti jas į būtiniausias, prabangos ir nebūtiniausias išlaidas.

30 minučių

Žaidimas „Sudarykime šeimos biudžetą"

Paaiškinkite moksleiviams, kad dabar jie vaidins šeimos narius, kurie susėdę turės parengti šeimos biudžetą. Juos suskirstykite į grupes „šeimas", turinčias skirtingas pajamas. Kiekvienai šeimai išdalykite „Lentelę mėnesio biudžetui sudaryti".

Pabrėžkite, kad visos šeimos yra skirtingos ir daro įvairius sprendimus. Šie procentai yra vidutiniai dydžiai ir tinka tik bendroms tendencijoms parodyti.

Aptarkite prieš biudžeto sudarymo lentelę pateiktus nurodymus ir po to skirkite šias užduotis:

- Kiekviena grupė turės pavaizduoti keturių asmenų šeimą, kurioje du dirba, gauna vienodas pajamas.
- Grupių-„šeimų" pajamos bus skirtingos. Grupės turės nuspręsti, kaip naudos savo pajamas.
- Kiekvienai grupei nurodykite jos „pajamas" (dar nesumokėjus mokesčių), kuriomis remdamosi jos turės sudaryti sąmatas.

  1-oji grupė - 1000 Lt per mėnesį (12000 Lt per metus),
  2-oji grupė - 2000 Lt per mėnesį (24000 Lt per metus),
  3-ioji grupė - 3000 Lt per mėnesį (36000 Lt per metus),
  4-oji grupė - 4000 Lt per mėnesį (48000 Lt per metus),
  5-oji grupė - 5000 Lt per mėnesį (60000 Lt per metus).

- Liepkite grupėms per skirtą laiką (maždaug per 15 minučių) sudaryti savo biudžetus.
- Pasakykite moksleiviams, kad jiems prireiks kalkuliatorių. Kai moksleiviai planuos savo „šeimos" išlaidas, patarkite naudotis tipinės šeimos išlaidų paskirstymu procentais. Pavyzdžiui, 5-oji grupė drabužiams per mėnesį išleistų apie 200 Lt (5000 x 0,04 = 200), tačiau grupės gali pačios spręsti, kam išleisti daugiau, o kam - mažiau.

Formuojamasis vertinimas: kol grupės dirba, priėjau ir konsultuoju ir pabėriau, ką daro gerai, pataisau klaidas, padėkoniu, užsiundu klausimus, kurie padeda rasti geresnį sprendimą kūrinyje.

pateikta knygoje „Mano ekonomika"

akcentuoti biudžeto
planavimosi privalumus

Tada pakvieskite kiekvieną grupę trumpai papasakoti, kam ir kodėl ji nutarė išleisti pinigus. Atkreipkite dėmesį į visus ryškiai pastebimus skaičių skirtumus. Pavyzdžiui: „Pastebėjote, kad 5-oji grupė gerokai didesnę procentinę savo pajamų dalį skiria poilsiui, negu 1-oji grupė". Tai turėtų akivaizdžiai parodyti, kad didesnes pajamas turinčios grupės gali daugiau sau leisti, planuodamos išlaidas, negu grupės, kurių pajamos mažesnės.

Ar tiks naudotas, ko-kie privalumai?

Moksleiviams parodykite, kaip su kalkuliatoriumi apskaičiuoti kai kurias jų išlaidas. Pabrėžkite, kad jie būtinai turi skirti tam tikrą dalį pinigų būstui ir transportui, kaip šitai parodyta lentelėje.

Dabar pabrėžkite, kad kiekvieno žmogaus gyvenime esti netikėtumų. Greičiausiai moksleiviai jiems nenumatė santaupų. Sudėkite į dėžutę korteles „Likimas" ir leiskite kiekvienos grupės atstovui ištraukti po kortelę. Skirkite kelias (penkias ar mažiau) minutes grupėms perskaityti, kas jų „likimo" kortelėje parašyta ir nuspręsti, kaip atremti gyvenimo smūgius. Kaip moksleiviams reikės pakeisti savo sudarytus biudžetus? Šios užduoties dalies tikslas parodyti, kaip svarbu turėti santaupų, kad būtume pasirengę visokiems netikėtumams.

Likimo "kortelėse turi būti:
1) darbo pajamų nebuvimas
2) pelūkanos
3) kapitalo ir/arba gautos įstatėkių naudos
4) pelnas

siejasi su (1.2)

Baigiamosios pastabos ir apžvalga

Moksleiviams priminkite, kad:

- visos šeimos yra skirtingos ir kiekviena savaip nutaria, kaip išleisti tai, ką uždirbo;
- didesnes pajamas gaunančios gyventojų grupės turi didesnį pasirinkimą, negu tos, kurių pajamos mažesnės.
- kiekvieno žmogaus gyvenime esti įvairiausių netikėtumų, todėl labai svarbu turėti santaupų.

O dabar moksleiviams pasakykite, kad per kitą pamoką jie apie santaupas ir taupymą sužinos daugiau.

Apibendrinam (atsako mokiniai):
1) kas yra biudžetas
2) kaip subalansuojamas biudžetas
3) kokios yra pagrindinės šeimų pajamų rūšys (iš mano pagalba)

VERTINIMAS

Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo sampratoje, 2004 m. vasario 25 d. patvirtintoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, išskiriami šie vertinimo tipai:

Diagnostinis vertinimas – vertinimas, kuriuo naudojamasi siekiant išsiaiškinti mokinio pasiekimus ir padarytą pažangą baigus temą ar kurso dalį, kad būtų galima numatyti tolesnio mokymosi galimybes, suteikti pagalbą įveikiant sunkumus.

Formuojamasis vertinimas – nuolatinis vertinimas ugdymo proceso metu, kuris padeda numatyti mokymosi perspektyvą, pastiprinti daromą pažangą, skatina mokinius mokytis analizuoti esamus pasiekimus ar mokymosi spragas, sudaro galimybes mokiniams ir mokytojams geranoriškai bendradarbiauti.

Apibendrinamasis vertinimas – vertinimas, naudojamas baigus programą, kursą, modulį. Jo rezultatai formaliai patvirtina mokinio pasiekimus ugdymo programos pabaigoje.

Norminis vertinimas – vertinimas, kuris sudaro galimybes palyginti mokinių pasiekimus.

Kriterinis vertinimas – vertinimas, kurio pagrindas – tam tikri kriterijai (pvz., standartai), su kuriais lyginami mokinio pasiekimai.

Teisingai pasirinktas vertinimas paskatina mokinį mokytis ir turi reikšmingą poveikį mokinio savigarbai. Formuojamasis vertinimas turi būti naudojamas visose pamokose, nes tai vertinimas, padedantis mokiniams mokytis. Planuodami vertinimą pamokose, mokytojai turi apmąstyti, kaip jie išsiaiškins, ką jų mokiniai išmoko ir kaip bus suteikta grįžtamoji informacija mokiniams. Visa tai yra tiesiogiai susiję su pamokos uždaviniais (ko mokiniai turėtų išmokti). Atsižvelgiant į pamokos uždavinius ir į vertinimą, planuojamos tikslingos mokinių mokymosi veiklos pamokoje. Šioje metodinėje medžiagoje formuojamasis vertinimas pamokose aprašytas pateiktose pamokų planų iliustracijose.

Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje yra išskirti trys mokinių žinių ir supratimo, gebėjimų ir verslumo vertinimo lygiai: patenkinamas, pagrindinis ir aukštesnysis. Planuojant vertinimą reikia atsižvelgti į tai, kad mokinių pasiekimų lygis yra skirtingas, todėl turi būti pateikiama įvairaus sunkumo užduočių. Sudarant užduotis, gali būti taikoma žemiau pateikta matrica, kurios paskirtis – santykinai užtikrinti proporcingą užduočių paskirstymą pagal sunkumą ir tikrinamus gebėjimus.

Užduoties lengvumas	**Informacijos atgaminimas** (žinios ir supratimas)	**Žinių panaudojimas** (taikymas ir analizė)	**Problemų sprendimas** (sintezė ir vertinimas)	
Lengvos				**30**
Vidutinės				**40**
Sunkios				**30**
	30	**45**	**25**	**100%**

Toliau pateikiamas temos „Paklausos analizavimas“ apibendrinamosios užduoties pavyzdys.

Apibendrinamosios užduoties pavyzdys. Tema: „PAKLAUSOS ANALIZAVIMAS“

Mokinių pasiekimai (remiantis „Ekonomikos ir verslumo“ bendrąja programa)

1. Orientavimasis rinkoje	
Mokinių pasiekimai	
Gebėjimai	**Žinios ir supratimas**
1.7. Vertinti kainų poveikį vartotojo elgsenai.	1.7.1 Suformuluoti paklausos dėsnį. Aiškintis, kokie veiksniai veikia prekių ir paslaugų paklausą.
1.8. Paaiškinti, kaip, keičiantis prekių kainoms, kinta susijusių prekių paklausa.	1.8.1. Apibūdinti susijusias prekes kaip prekes, pakeičiančias viena kitą vartojimo procese, arba prekes, papildančias viena kitą.

1. Vartotojai, norintys ir galintys pirkti prekes ir paslaugas, rinkoje sukuria (įrašykite).....

1 taškas.....

2. Paklausos dėsnis teigia, kad kylant prekių kainai, jų perkamas kiekis (pabraukite teisingą):

   Didėja Mažėja Nekinta

1 taškas.....

3. Pabrangus naftos produktams, kyla lėktuvų bilietų kainos. Dėl to atostogų kelionių perkamas kiekis (pabraukite teisingą):

   Mažės Didės Nesikeis

1 taškas.....

4. Naujų automobilių kainos padidėjo 20 %. Kaip, remiantis paklausos dėsniu, elgsis vartotojai? Atsakymą pagrįskite.

2 taškai.....

5. Parduotuvėse – kalėdinis išpardavimų metas. Paaiškinkite, kaip ir kodėl kalėdinių išpardavimų metu keisis perkamas prekių kiekis ir kaina?

2 taškai.....

6. Dvi prekės: elektros energija ir „Sony“ namų kino sistemos, pabrango. Kuris iš dviejų žemiau pateiktų grafikų teisingiau atspindi:

   Elektros energijos paklausą .....

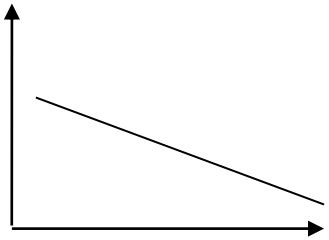
   „Sony“ namų kino sistemų paklausą.....

   Paaiškinkite, kodėl taip manote.

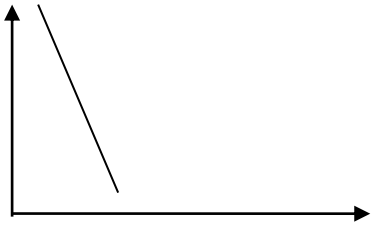
   Išvardykite dar dvi kitas prekes ir/ar paslaugas, kurioms brangstant, perkamas kiekis beveik nemažėja. Paaiškinkite, kodėl.

3 taškai.....

a)

b)

Kaina (P)

D

Kiekis (Q)

Kaina (P)

D

Kiekis (Q)

Užduoties surinktų taškų vertinimas pažymiais.

Pasiekimų lygis	**Patenkinamas**		**Pagrindinis**			**Aukštesnysis**	
Surinktų taškų skaičius	4	5	6	7	8	9	10
Pažymys	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**

INFORMACINIŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Ekonomikos ir verslumo mokytojai, įgyvendindami atnaujintą „Ekonomikos ir verslumo“ programą, gali pasinaudoti pateikiamais šaltiniais.

Literatūra

Dalykinė

- Lipskis K., Poškienė D., Stričkienė M., Jančorienė E. Ekonomikos pradmenys. Vilnius: TEV, 2003.
- Makutėnas V., Makutėnienė D. Ekonomikos testai ir užduotys 9-10 klasei. 1-as sąsiuvinis. Kaunas: Šviesa, 2003.
- Makutėnas V., Makutėnienė D. Ekonomikos testai ir užduotys 9-10 klasei. 2-as sąsiuvinis. Kaunas: Šviesa, 2003.
- Makutėnas V., Makutėnienė D. Ekonomika. Vadovėlis 9-10 klasei. Kaunas: Šviesa, 2003.
- Maldeikienė A. Ekonomika. Mokinio sąsiuvinis 9-10 klasėms. Vilnius: Tyto alba, 2003.
- Maldeikienė A. Ekonomika. Mokytojo sąsiuvinis 9-10 klasėms. Vilnius: Tyto alba, 2003.
- Maldeikienė A. Ekonomika. Vadovėlis 9-10 klasėms. Vilnius: Tyto alba, 2003.
- Mano ekonomika. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement. 2003.
- Pasaulio išteklių žinynas. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement. 1999.
- Pasaulio žinios. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement. 2002.
- **Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos** (patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m.rugpjūčio 26 d. įsakymu Nr. ISAK-2433 (Žin., 2008, Nr. 99-384)).
- Semaškienė R. Ekonomika. Teorija ir užduotys. Kaunas: UAB Levima, 2006.
- Veikianti įmonė. Vilnius: Lietuvos Junior Achievement. 2003.
- Verslumo pradmenys. Kaunas: 2004.

Rekomenduojama

- Aktyvaus mokymosi metodai: Mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis. 1998.
- Arends R. I. Mokomės mokyti. Vilnius: Margi raštai. 1998.
- Badegruber B. Atviras mokymasis. Kaunas. 2000.
- Balčytienė A. Būdas mokyti kitaip: hipertekstinė mokymo aplinka. Vilnius: Margi raštai. 1998.
- Bennett, B., Rolheiser-Bennett, C., Stevahn, L. Mokymasis bendradarbiaujant: Kur jausmai ir protas susitinka. Vilnius: Garnelis. 2000.
- Borusevičienė N. Mokymo(si) procesai edukaciniu ir filosofiniu aspektu. Šiauliai: Lucilijus. 2004.
- Buehl D. Interaktyviojo mokymosi strategijos. Vilnius: Garnelis. 2004.
- Butkienė G., Kepalaitė A. Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius. 1996.
- Doug B. Interaktyviojo mokymo strategijos. Vilnius: Garnelis. 2004.
- Duoblienė L. Šiuolaikinės ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link. Vilnius: Tyto Alba. 2006.
- Easley Sh., Mitchell K. Vertinimo aplankas. Kur, kada, kodėl ir kaip jį naudoti. Vilnius: Tyto alba. 2007.
- Freire G. Kritinės sąmonės ugdymas. Vilnius. 2000.
- Hargreaves A. Mokymas žinių visuomenėje. Švietimas nesaugumo amžiuje. Vilnius: Homo liber. 2008.
- Hopkins D., Ainscow M., West M. Kaita ir mokyklos tobulinimas. Vilnius. 1998.
- Jensen E. Tobulas mokymas. Vilnius: AB OVO. 1999.
- Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa. 1993.
- Kaip keisti mokymo praktiką: ugdymo turinio diferencijavimas atsižvelgiant į moksleivių įvairovę. Vilnius: Žara. 2006.
- Ko reikia šiuolaikiniam mokytojui? Aktualus mokytojų kvalifikacijos tobulinimo turinys. Mokomoji knyga mokytojams. Vilnius: ŠMM.
- Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai. Integruota karjeros ugdymo programa bendrojo lavinimo mokyklai. Vilnius, Garnelis. 2006
- Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai. Specializuota karjeros ugdymo programa pagrindinei mokyklai. Vilnius, Garnelis. 2006
- Marzano R. J. Naujoji ugdymo tikslų taksonomija. Vilnius: Žara. 2005.

- Nacionalinių mokinių pasiekimų tyrimų dalykinė ataskaita. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, Švietimo plėtotės centras, Nacionalinis egzaminų centras. (Įvairių metų.)
- Petty G. Šiuolaikinis mokymas. Praktinis vadovas. Vilnius: Tyto Alba. 2007.
- Petty G. Įrodymais pagrįstas mokymas. Praktinis vadovas. Vilnius: Tyto Alba. 2008.
- Pollard A. ir kt. Refleksyvusis mokymas: veiksminga ir duomenimis paremta profesine praktika. Vilnius: Garnelis. 2006.
- Sahlberg P. Grupinis tyrimas / Sėkmingo mokymosi link (sudarė Motiejūnienė E., Pranckūnienė E., Vildžiūnienė M.), Vilnius, ŠMM. 2004.
- Sahlberg P. Mokymosi bendradarbiaujant principai. / Sėkmingo mokymosi link (sudarė Motiejūnienė E., Pranckūnienė E., Vildžiūnienė M.), Vilnius, ŠMM. 2005.
- Sėkmingo mokymosi link. Sudarytojos Motiejūnienė E., Pranckūnienė E., Vildžiūnienė M. Vilnius: Leidykla „Sapnų sala“. 2004.
- Teresevičienė M., Gedvilienė G. Mokymasis bendradarbiaujant. Vilnius: Garnelis. 1999.
- Teresevičienė M., Gedvilienė G. Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas. 2003.
- Vertinimas ugdymo procese. Vilnius: ŠMM. 2006.
- Weeden P., Winter J., Broadfoot P. Vertinimas. Ką tai reiškia mokykloms? Vilnius: Garnelis. 2005.

Interneto nuorodos

Ekonominio švietimo sklaidos centro internetinis puslapis www.essc.lt (lietuvių kalba, žr. 2009-01-22);

e-Mokyklos interneto svetainė http://www.emokykla.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Europos sąjungos interneto svetainė http://europa.eu (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Įvairių mokomųjų dalykų KMP interneto svetainė http://mkp.emokykla.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Jungtinių tautų interneto svetainė http://www.un.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Jungtinių tautų interneto svetainė http://www.un.org (anglų kalba, žr. 2008-12-15);

Lietuvos banko internetinis puslapis www.lb.lt (lietuvių kalba, žr. 2009-01-22);

Lietuvos darbo biržos internetinis puslapis www.ldb.lt (lietuvių kalba, žr. 2009-01-22);

Lietuvos Junior Achievement internetinis puslapis www.lja.lt (lietuvių kalba, žr. 2009-01-22);

Lietuvos Respublikos seimo interneto svetainė http://www.lrs.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Mokytojų kompetencijos centro interneto svetainė http://www.mkc.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros interneto svetainė http://www.nmva.smm.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Nacionalinio egzaminų centro interneto svetainė http://www.nec.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Pedagogo ir konsultanto Geoff Petty interneto svetainė http://www.geoffpetty.com (anglų kalba, žr. 2008-12-15);

Pedagogų profesinės raidos centro interneto svetainė http://www.pprc.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Prof. Andy Hargreaves (švietimo kaita ir lyderystė autoriaus) interneto svetainė http://www.andyhargreaves.com (anglų kalba, žr. 2008-12-15);

Projekto „Bendrojo lavinimo bei profesinio rengimo sistemų plėtra ir tinkamų sąlygų mokymuisi visą gyvenimą sukūrimas e-švietimo srityje“ interneto svetainė http://www.e-svietimas.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Statistikos departamento interneto svetainė http://www.stat.gov.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Švietimo aprūpinimo centro interneto svetainė http://www.sac.smm.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Švietimo informacinių technologijų centro interneto svetainė http://www.itc.smm.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Švietimo ir mokslo ministerijos interneto svetainė http://www.smm.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Švietimo plėtotės centro interneto svetainė http://www.pedagogika.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Tarptautinio švietimo konsultanto dr. Dean Fink interneto svetainė http://www.michaelfullan.ca (anglų kalba, žr. 2008-12-15).

Valstybinės Lietuvių kalbos komisijos interneto svetainė http://www.vlkk.lt (lietuvių kalba, žr. 2008-12-15);

Wikipedija – elektroninė enciklopedija http://lt.wikipedia.org (anglų kalba, žr. 2008-12-15).

VADOVĖLIŲ IR MOKOMOSIOS MEDŽIAGOS APŽVALGA

EKONOMIKOS PRADMENYS. IX–X KLASĖMS: TEV, 2003

Tai vadovėlis, kuriame bandoma išlaikyti balansą tarp teorinės medžiagos pateikimo ir užduočių, pratimų, ugdančių mokinių gebėjimus bei nuostatas. Vadovėlyje pateikiamos įvairios užduotys: testai, grafinė informacija, lentelės, statistika, užduotys diskusijoms ir pan. Statistiniai duomenys yra pasenę, tačiau kiekvienais metais pateikiama vis naujų statistinių duomenų, todėl mokytojas gali pats juos surasti internete arba skirti tokią užduotį mokiniams.

Pateiktoje lentelėje rasite informaciją apie tai, kaip vadovėlis „Ekonomikos pradmenys“ IX–X klasėms atitinka *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* aprašytus mokinių pasiekimus. Žinios gali būti suteikiamos ir gebėjimai gali būti ugdomi vieną ar kelias pamokas, tačiau nuostatų ugdymas yra ilgalaikis procesas. Lentelėje bandome parodyti, kokia konkreti vadovėlio tema prisideda prie konkrečios nuostatos ugdymo, kokių žinių ta tema suteikia, kokius gebėjimus ugdo.

Vadovėlis iš esmės atitinka programą, tačiau kai kurios vadovėlio temos nevisiškai apima programoje „Ekonomika ir verslumas“ numatytas žinias, gebėjimus ir nuostatas. Pavyzdžiui, 11 temoje *„Našumas ir specializacija“,* tik skirdami mokiniams atlikti praktines vadovėlio užduotis, ugdysime prie šios temos nurodytus gebėjimus, o kai kuriems gebėjimams ugdyti (pavyzdžiui, 3.10 „Pateikti darbo pasidalijimo pavyzdžių iš savo šeimos, mokyklos, savo aplinkos.“) mokytojas turės parengti užduočių papildomai. 12 temoje *„Verslas ir jo organizavimo formos“* mokiniai supažindinami su verslo organizavimo formomis, tačiau programoje prie žinių ir supratimo nurodoma ir „išvardyti kelis privataus verslo pranašumus prieš samdomą darbą (3.2.2.)“, o tokios medžiagos ir/ar užduočių vadovėlyje jau nerasite. Mokytojui rengiantis pamokoms, o kartais ir pamokų metu norint, kad mokiniai įgytų programoje nurodytus pasiekimus, tik vadovėlio tiek minėtoms, tiek ir kitoms temoms gali neužtekti.

Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje neliko kai kurių temų, kurios yra vadovėlyje: dalis 15 temos *„Privačios ir visuomeninės prekės. Rinkos ribotumas“* medžiagos yra apie išorinę naudą, išorinius kaštus, išorinius padarinius, kurie nėra minimi *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje*, tačiau išorinių kaštų tvarkymas – viena iš valstybės funkcijų, todėl šioje temoje pateikta medžiaga galėsite pasinaudoti aiškindamiesi valstybės funkcijas. *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* neminimi ir absoliutusis ir santykinis pranašumai, kuriems skirta visa *20 tema „Absoliutusis ir santykinis pranašumai“*; 23 temoje *„Ekonomikos augimas ir iždo politika“* kalbama apie iždo politiką, kurios nebeliko *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje*. Tačiau visa medžiaga

gali būti pritaikyta ir panaudota, jei tam lieka laiko, jei mokiniai yra aukštesniojo pasiekimų lygio. Taip pat šią medžiagą galima panaudoti kaip papildomą kitų pamokų metu, pavyzdžiui, kalbant apie tarptautinę prekybą ir mokant mokinius „paaiškinti, kodėl tarptautinė prekyba skatina specializaciją ir darbo pasidalijimą, kodėl didina gamybos ir vartojimo apimtis, šalių tarpusavio priklausomybę“ (5.2.), galima pasinaudoti 20 temoje „Absoliutusis ir santykinis pranašumai“ pateikta medžiaga.

Ypač norime atkreipti dėmesį, kad šiame vadovėlyje nepateikta medžiagos, kuri tiesiogiai suteiktų žinių ir ugdytų gebėjimus, pateiktus *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje*: apskaičiuoti metines palūkanas už indėlį ar paskolą **(2.6)**; žinoti, kaip apskaičiuojamos paprastosios ir sudėtinės palūkanos **(2.6.1)**; paaiškinti, kodėl pelno nesiekiančios organizacijos turėtų būti atleistos nuo mokesčių **(3.8)**; apibrėžti ne pelno organizacijas ir jų funkcijas **(3.8.1)**; paaiškinti, kodėl tarptautinė prekyba skatina specializaciją ir darbo pasidalijimą, kodėl didina gamybos ir vartojimo apimtis, šalių tarpusavio priklausomybę **(5.2)**; išvardyti šalių specializacijos privalumus ir trūkumus **(5.2.1)**. Tačiau mokytojui reikia tik šiek tiek papildomai pasiruošti ir jis gali naudotis vadovėlyje pateikta medžiaga: 2.6 ir 2.6.1 punktuose nurodytus gebėjimus papildomai pasirengus galima ugdyti 14 temoje; 3.8 ir 3.8.1 punktai integruojasi į 12 temą; 5.2 ir 5.2.1 punktuose numatytiems pasiekimams ugdyti reikia papildomai pasiruošti ir kaip papildomą galima panaudoti 20 temos medžiagą.

Toliau pateikiama informacija, kaip vadovėlio temos atitinka *Ekonomikos ir verslumo bendrosios programos* nuostatas, gebėjimus, žinias ir supratimą. Mokytojai pateikta lentele (papildę, pakoregavę) gali pasinaudoti kurdami ilgalaikį ir (arba) trumpalaikį planą.

Vadovėlio tema	**Ugdomos nuostatos (pagal Bendrąsias programas)**	**Ugdomi gebėjimai, žinios ir supratimas (pagal Bendrąsias programas)**	**Kiti ugdomi gebėjimai**	**Kita**
1 tema. Ekonomikos samprata	Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai.	3.6., 3.6.1. 3.7., 3.7.1.	Gebėjimas analizuoti (Ekonominio mąstymo vadovas).	Integracija su istorija „Iš ekonominės minties istorijos“.

2 tema. Ištekliai ir stygius	Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai.	1.1., 1.1.1. 1.2., 1.2.1.	Sprendimų priėmimas. Gebėjimas analizuoti, sisteminti medžiagą, apibendrinti (Statistinių duomenų nagrinėjimas).	
3 tema. Alternatyvieji pasirinkimo kaštai	Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą.	1.3., 1.3.1.	Sprendimų priėmimas.	
4 tema. Ekonomikos sistemos ir paskatos	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.4., 1.4.1. 3.6., 3.6.1. 3.7., 3.7.1.	Komunikavimas gimtąja kalba. Gebėjimas suprasti ne tik tekstinę, bet vaizdinę informaciją (Paveikslėlio nagrinėjimas).	
5 tema. Mainai. Pinigai, jų savybės ir funkcijos	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui.	1.5., 1.5.1., 1.5.2. 1.6., 1.6.1.	Informacijos paieška, analizė.	Integracija su istorija „Iš pinigų istorijos“, „Dabartiniai Lietuvos pinigai“.
6 tema. Rinka	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių,	1.10., 1.10.1.		

	kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje. Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis.			
7 tema. Paklausa	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti,	1.7., 1.7.1.	Grafinės informacijos analizė.	

	protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.			
8 tema. Pasiūla	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.	1.9., 1.9.1.	Grafinės informacijos analizė.	
9 tema. Rinkos kaina	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą.	1.8., 1.8.1. 1.11., 1.11.1. 1.12., 1.12.1.		

	Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.			
10 tema. Konkurencija. Rinkos tipai	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą.	1.13., 1.13.1. 1.14., 1.14.1		
11 tema. Našumas ir specializacija	Didinti motyvaciją mokytis, kaupti žmogiškąjį kapitalą, ugdytis gebėjimus, rinktis pomėgius ir darbo rinkos poreikius atitinkančią profesiją. Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas. Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo	2.3., 2.3.1. 2.4., 2.4.1. 3.9., 3.9.1. 3.10., 3.10.1. 3.11., 3.11.1. 3.12., 3.12.1. 3.13., 3.13.1. 3.14., 3.14.1.	Savęs įsivertinimas. Planavimas. Karjeros planavimas.	

	formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui.			
12 tema. Verslas ir jo organizavimo formos	Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas. Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant. Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui.	3.1., 3.1.1. 3.2., 3.2.1., 3.2.2. 3.3., 3.3.1. 3.4., 3.4.1.	Duomenų analizavimas. Informacijos, pateiktos lentelėse, analizavimas ir supratimas.	
13 tema. Pajamos ir jų klasifikacija. Biudžetas	Racionaliai naudoti savo pajamas ir planuoti išlaidas. Didinti motyvaciją mokytis, kaupti žmogiškąjį kapitalą, ugdytis gebėjimus, rinktis pomėgius ir darbo rinkos poreikius atitinkančią profesiją. Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant.	2.1., 2.1.1. 2.2., 2.2.1. 2.4., 2.4.1.		

14 tema. Santaupos ir paskolos. Investicijos	Racionaliai naudoti savo pajamas ir planuoti išlaidas. Įvertinus riziką, formuotis teigiamą nuostatą asmeninių pajamų pertekliaus investicijoms, ilgalaikėms ir trumpalaikėms paskoloms bei kreditams. Domėtis ir naudotis (dabar arba ateityje) įvairių institucijų teikiamomis paslaugomis.	2.5., 2.5.1. 2.7., 2.7.1. 2.8., 2.8.1.		
15 tema. Privačios ir visuomeninės prekės. Rinkos ribotumas	Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje.	4.1., 4.1.1.		
16 tema. Mokesčiai. Valstybės vaidmuo ekonomikoje	Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje. Suvokti, kad valstybės biudžetas priklauso nuo visuomenės ekonominio išsivystymo lygio ir kad jį skirstant būtina remtis prioritetais, turinčiais ilgalaikę perspektyvą.	4.2., 4.2.1. 4.3., 4.3.1. 4.4., 4.4.1.	Duomenų analizavimas. Informacijos, pateiktos lentelėse, analizavimas ir supratimas.	

17 tema. Ekonomikos apytaka	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.10., 1.10.1.		
18 tema. BVP ir ūkinės veiklos ciklai	Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant.	4.5., 4.5.1.	Duomenų analizavimas. Informacijos, pateiktos lentelėse, analizavimas ir supratimas.	
19 tema. Nedarbas ir infliacija	Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant. Siekti tapti aktyviu darbo rinkos dalyviu.	4.6., 4.6.1. 4.7., 4.7.1. 4.8., 4.8.1. 4.9., 4.9.1.	Informacijos paieška įvairiuose šaltiniuose, informacijos apibendrinimas ir taikymas atliekant įvairias užduotis.	
20 tema. Absoliutusis ir santykinis pranašumai				

21 tema. Eksportas ir importas	Formuotis nuostatą, kad bet kurios šalies ekonominė padėtis priklauso nuo to, kokią vietą ji užima tarptautiniame darbo pasidalijime ir dalyvavimo tarptautiniuose mainuose. Kaip vartotojui būti aktyviu tarptautinės ekonomikos dalyviu, kaip piliečiui išlikti savo krašto patriotu.	5.1., 5.1.1. 5.3., 5.3.1.	Duomenų analizavimas. Informacijos, pateiktos lentelėse, analizavimas ir supratimas. Bendravimo įgūdžių ugdymas. Mokymasis dalyvauti debatuose, pateikti argumentuotą nuomonę.	
22 tema. Valiutos ir jų kursai	Formuotis nuostatą, kad bet kurios šalies ekonominė padėtis priklauso nuo to, kokią vietą ji užima tarptautiniame darbo pasidalijime ir dalyvavimo tarptautiniuose mainuose. Kaip vartotojui būti aktyviu tarptautinės ekonomikos dalyviu, kaip piliečiui išlikti savo krašto patriotu.	5.4., 5.4.1.	Duomenų analizavimas. Informacijos, pateiktos lentelėse, analizavimas ir supratimas.	
23 tema. Ekonomikos augimas ir iždo politika	Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant.	4.6., 4.6.1.		

MANO EKONOMIKA, VEIKIANTI ĮMONĖ, PASAULIO ŽINIOS. IX–X KLASĖMS: LIETUVOS JUNIOR ACHIEVEMENT, 2003

Mokomosios priemonės „Mano ekonomika“, „Veikianti įmonė“ ir „Pasaulio žinios“ – tai du mokinio sąsiuviniai ir „laikraštis“. Juose pateikiamos praktinės žinių įsisavinimo ir gebėjimų ugdymo užduotys, skirta vietos atsakymams į pateiktus klausimus ar užduotis įrašyti. Šios mokomosios priemonės supažindina mokinius su pagrindinėmis ekonomikos sąvokomis, su įmonės veikla šalies bei tarptautinėse rinkose, jose aptariami su profesijos pasirinkimu susiję klausimai. „Mano ekonomikos“ medžiaga skirta vienuolikai pamokų, „Veikiančios įmonės“ – trylikai pamokų, „Pasaulio žinių“ – vienuolikai pamokų. Reikia atkreipti dėmesį, kad kai kurių *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* numatytų temų šiose mokomosiose priemonėse nėra, o dalies temų, kurios pateiktos mokomosiose priemonėse, nėra *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje*. Visose trijose priemonėse nėra pateikiama daug teorinės medžiagos (kai kuriose temose jos iš viso nėra), tačiau siūloma mokinius į veiklą įtraukianti medžiaga, aktyvios, gebėjimus ugdančios užduotys. Šios priemonės išleistos 2003 metais, todėl dalis informacijos (ypač statistinės) yra pasenusi. Kai kurių įmonių ir prekių ženklų, minimų užduotyse, jau nebėra. Tad mokytojams rengiantis pamokai reikėtų informaciją atnaujinti ir pritaikyti konkrečiai situacijai.

Šios mokomosios priemonės puikiai tinka ne akademinėms žinioms suteikti, o gebėjimams ir nuostatoms ugdyti. Naudodamiesi šia medžiaga mokiniai daug mokysis patys, mokytojui nereiks rūpintis mokymo metodų įvairove (jų gausu medžiagoje, belieka kūrybiškai pritaikyti), pamokos metu mokytojas galės būti patarėjas ir koordinatorius, o ne žinių perteikėjas.

Pateiktose lentelėse rasite informacijos apie tai, kaip šios mokomosios priemonės atitinka *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* aprašytus mokinių pasiekimus. Mokytojai šiomis lentelėmis (papildę, pakoregavę) gali pasinaudoti kurdami ilgalaikius ir (arba) trumpalaikius planus.

Žinios gali būti suteikiamos ir gebėjimai gali būti ugdomi per vieną ar kelias pamokas, tačiau nuostatų ugdymas yra ilgalaikis procesas. Lentelėje bandome parodyti, kokia konkreti vadovėlio tema prisideda prie konkrečios nuostatos ugdymo, kokių žinių ta tema suteikia, kokius gebėjimus ugdo.

Priemonės nevisiškai atitinka *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* numatytas žinias, gebėjimus ir nuostatas. Dėmesį reikėtų atkreipti į tai, kad šiose priemonėse nėra tokios medžiagos, suteikiančios žinių ir ugdančios gebėjimus, pateiktus *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje*: remiantis pavyzdžiais paaiškinti, kaip pinigai atlieka mainų, vertės kaupimo ir vertės mato funkcijas **(1.6)**; atpažinti tobulosios konkurencijos, monopolinės konkurencijos, oligopolijos ir monopolijos rinkų pavyzdžius šalyje **(1.14)**; vadovaujantis bankų teikiamais duomenimis palyginti, kuriame banke naudingiau taupyti pinigus, o iš kurio banko racionaliau imti paskolą **(2.8)**; vertinti teigiamų ir neigiamų paskatų įtaką elgsenai ir tikėtiną elgesio pokytį **(3.7)**; paaiškinti, kodėl pelno nesiekiančios

organizacijos turėtų būti atleistos nuo mokesčių **(3.8)**; pateikti darbo pasidalijimo pavyzdžių iš savo šeimos, mokyklos, savo aplinkos **(3.10)**; nagrinėti ir lyginti įmones ar pavienius gamintojus, kurie specializuojasi gaminti tam tikrą prekę ar paslaugą, su tais, kurie nesispecializuoja **(3.11)**; vertinti kvalifikacijos kėlimo naudą darbo našumo augimui **(3.12.)**; nagrinėti tikėtinus našumo pokyčius investuojant į žmogiškuosius ir kapitalo išteklius, technologijas; nusakyti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo, jo įsidarbinimo galimybių ir atlyginimo dydžio **(3.13)**; apskaičiuoti pelno, gyventojų pajamų mokesčius, kuriuos verslo įmonės ir darbuotojai moka į valstybės biudžetą **(4.2)**; vertinti šalies gyventojų gyvenimo lygį pagal BVP, tenkantį vienam gyventojui, nedarbą, infliaciją **(4.6)**; nurodyti, kas gauna naudos ir kas nukenčia dėl infliacijos; pakomentuoti pinigų perkamosios galios kritimą infliacijos metu **(4.7)**.

Mano ekonomika

Temoje *„Pirmasis įspūdis – visų tikriausias įspūdis“* ugdoma tik dalis 3.9 gebėjimo „Mokytis bendrauti, bendradarbiauti, konkuruoti, nugalėti.“

Temos *„Prekės ženklas – tai tarsi pasas“, „Geras pirkinys“, „Kas yra reklama“* tinka aiškinantis paklausos veiksnius, tačiau jos ugdo tik dalį programoje aprašyto 1.7 gebėjimo.

Temose *„Įvertinkite profesijas“, „Apie siektinus gyvenimo tikslus“* ugdoma tik dalis 2.4 gebėjimo, neatsižvelgiama į darbo našumo įtaką įsidirbinimui ir atlyginimo dydžiui.

Tema *„Naudokitės banko kortele“* galima papildyti gebėjimo naudotis kitomis banko teikiamomis paslaugomis ugdymą (2.8).

Užduoties tema	**Ugdomos nuostatos (pagal Bendrąsias programas)**	**Ugdomi gebėjimai, žinios ir supratimas (pagal Bendrąsias programas)**
Pirmasis įspūdis – visų tikriausias įspūdis	Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis.	3.9.
Prekės ženklas – tai tarsi pasas!	Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai	1.7., 1.7.1

Kas yra reklama? Geras pirkinys	skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.	
Kokia profesija manęs laukia Ką aš sugebu Gyvenimo maršrutas Įvertinkite profesijas Kas laukia ateityje? Apie siektinus gyvenimo tikslus	Didinti motyvaciją mokytis, kaupti žmogiškąjį kapitalą, ugdytis gebėjimus, rinktis pomėgius ir darbo rinkos poreikius atitinkančią profesiją.	2.3., 2.3.1. 2.4., 2.4.1.
Kaip skaityti skelbimus „Siūlo darbą“? Prašymas priimti į darbą Rūta ieško darbo Šitaip nedarykite Patarimai, kaip pasirengti pokalbiui	Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas. Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis.	3.9., 3.9.1.
Sudarykime asmeninį biudžetą Lentelė mėnesio biudžetui sudaryti	Racionaliai naudoti savo pajamas ir planuoti išlaidas.	2.1. 2.2., 2.2.1.
Kaip sumaniai tvarkyti savo pinigus? Uždirbtas centas Kredito reitingas	Įvertinus riziką, formuotis teigiamą nuostatą asmeninių pajamų pertekliaus investicijoms, ilgalaikėms ir trumpalaikėms paskoloms bei kreditams.	2.5., 2.5.1. 2.6., 2.6.1. 2.8.1. 3.3., 3.3.1. 3.14., 3.14.1.

Asmeninės santaupos/ investavimo rūšys Santaupos / investavimo problemos	Įvertinus riziką, formuotis teigiamą nuostatą asmeninių pajamų pertekliaus investicijoms, ilgalaikėms ir trumpalaikėms paskoloms bei kreditams.	2.7., 2.7.1.

Veikianti įmonė

Temoje *„Vartotojų paradas“* ugdoma tik dalis 1.10 gebėjimo, nes nekalbama apie išteklių ir finansų rinkas.

Temose *„Pinigų, prekių ir paslaugų apytaka“, „Dar šiek tiek apie apytaką“, „Tulpių miestelio rūpesčiai“* ugdoma tik dalis 4.4 gebėjimo, neišsamiai kalbama apie valstybės funkcijas ekonomikoje.

Įvairiose temose daug kalbama apie verslumo ugdymą, tačiau kodėl verslumas svarbus, mokiniams reikėtų nagrinėti giliau.

Užduoties tema	**Ugdomos nuostatos (pagal Bendrąsias programas)**	**Ugdomi gebėjimai, žinios ir supratimas (pagal Bendrąsias programas)**
Vartotojų paradas		1.10., 1.10.1.
Konkurencija. O kas jums iš to?		1.13., 1.13.1.
Verslininkai Verslo ratas Kodėl nepradėjus nuosavo verslo? Verslo planas Gaminame mėsainius	Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui.	3.1., 3.1.1., 3.1.2. 3.3., 3.3.1. 3.4., 3.4.1.
Teresės marškinėliai		3.2., 3.2.1., 3.2.2.
Parduodama kokybė		3.3., 3.3.1.

Pasiūla ir paklausa Uždaviniai iš pasiūlos ir paklausos	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.7., 1.7.1. 1.8., 1.8.1. 1.9., 1.9.1. 1.11., 1.11.1. 1.12., 1.12.1.
Reklaminiai skelbimai Teresės rinkodaros planas Kaip nurungti konkurentus	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.13., 1.13.1.
Pinigų, prekių ir paslaugų apytaka Dar šiek tiek apie apytaką	Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje	4.1., 4.1.1. 4.3. 4.4., 4.4.1.
Verslo prievolės visuomenei	Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas.	3.1.
Tulpių miestelio rūpesčiai	Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje	4.1., 4.1.1. 4.4., 4.4.1.
Kaip išmatuoti ekonomikos pakilimus ir nuosmukius		4.5., 4.5.1. 4.8., 4.8.1. 4.9., 4.9.1.

Pasaulio žinios

Užduotyse *„Ką rinktis negyvenamoje saloje“, „Kaip pasaulis susitaria“, „Pasakojimas apie taupumą“* ugdoma tik dalis 1.1. – 1.4. gebėjimų. Tiek mokytojui, tiek mokiniams reikia papildyti ir apibendrinti.

Temoje *„Jie niekad nepašvinksta“* ugdoma tik dalis 1.5 gebėjimų: neišsamios žinios apie pinigų funkcijas ir savybes.

Temoje *„Rinkos vėdinimas“* ugdoma tik dalis 4.1 gebėjimų: neišsamiai aiškinamasi apie valstybės funkcijas ekonomikoje, nepakankamai ugdoma nuostata apie valstybės vaidmenį ekonomikoje. Tačiau ši užduotis siūlo pamąstyti apie išorinius padarinius ir formuotis jų atžvilgiu teisingą nuostatą.

Temoje *„Prekybos ratai“* ugdoma dalis 5.2 gebėjimų: ne iki galo išsiaiškintas specializacijos vaidmuo.

Temose *„Melodijos sprendimai“, „Sporto krašto sprendimai“* nagrinėjama absoliutusis ir santykinis pranašumai, o tai į programą neįeina. Šias temas galima nagrinėti kaip papildomą medžiagą arba ją pasiūlyti itin besidomintiems mokiniams.

Temose *„Anos pasakojimas apie badą ir maistą“, „Frenko pasakojimas apie javus prerijose“, „Roko pasakojimas apie alkį ir viltį“, „Petro pasakojimas apie žiemos vėjus ir norą dirbti“, „Vino pasakojimas apie karą ir darbą“, „Elizos pasakojimas apie planus įkurti savo įmonę“, „Sporto pasaulis“* nagrinėjama emigracijos problema, kurios programoje nėra. Šias temas, jei lieka laiko, suderinus su etikos mokytojais galima panaudoti integruotoms pamokoms ir/arba integruotiems projektams.

Užduoties tema	**Ugdomos nuostatos (pagal Bendrąsias programas)**	**Ugdomi gebėjimai, žinios ir supratimas (pagal Bendrąsias programas)**

Ar gali prekyba aprengti džinsais visą pasaulį. Ką rinktis negyvenamoje saloje Kaip pasaulis susitaria	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai.	1.1., 1.1.1. 1.2., 1.2.1. 1.3., 1.3.1.
Ekonomikos sistemos Ką papasakojo Laura Ką papasakojo Li Ką papasakojo Tatena Ką papasakojo Marčelas	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.4., 1.4.1.
Audringi plojimai	Formuotis nuostatą, kad bet kurios šalies ekonominė padėtis priklauso nuo to, kokią vietą ji užima tarptautiniame darbo pasidalijime ir dalyvavimo tarptautiniuose mainuose.	5.3., 5.3.1.
Jie niekada nepašvinksta	Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.	1.5., 1.5.1., 1.5.2.
Atostogos Europoje. Kiek jos kainuoja litais?	Kaip vartotojui būti aktyviu tarptautinės ekonomikos dalyviu, kaip piliečiui išlikti savo krašto patriotu.	5.4., 5.4.1.

Prekybos ratai Siūlo darbą	Formuotis nuostatą, kad bet kurios šalies ekonominė padėtis priklauso nuo to, kokią vietą ji užima tarptautiniame darbo pasidalijime ir dalyvavimo tarptautiniuose mainuose.	5.1., 5.1.1.
Saldus klestėjimas	Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas. Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui.	3.1., 3.1.1., 3.1.2. 3.2., 3.2.1., 3.2.2. 3.3., 3.3.1.
Rinkos vėdinimas Ar žmonės investuoja į dramblius	Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje.	1.1., 1.1.1. 4.1., 4.1.1. 4.4., 4.4.1. 3.5., 3.5.1. 3.6., 3.6.1.
Prekiaujame darbais	Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas. Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis.	3.1., 3.1.1., 3.1.2. 1.10., 1.10.1.

A. MALDEIKIENĖ. EKONOMIKA. 9 – 10 KLASĖMS, VILNIUS: TYTO ALBA, 2003

Vadovėlis „Ekonomika“ 9–10 klasėms tinka žinioms suteikti, gebėjimams ir nuostatoms ugdyti. Vadovėlyje yra dvylika skyrių, suskirstytų į poskyrius. Beveik kiekvieno skyriaus pabaigoje yra pateikta medžiagos *Smalsiausiesiems* bei klausimai diskusijoms ir ekonominiam mąstymui lavinti. Šie klausimai ir užduotys nereikalauja atkartoti skaitytus ar girdėtus faktus. Atsakyti į klausimus arba atlikti užduotis galima išnagrinėjus vadovėlio medžiagą, ją kūrybiškai pritaikant arba ja naudojantis. Vadovėlyje gausu medžiagos iš ekonomikos istorijos, kuri nenumatyta *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje*, tačiau puikiai gali praplėsti mokinių ir mokytojų akiratį. Vadovėlis supažindina mokinius su pagrindinėmis ekonomikos sąvokomis, dėsniais, jų veikimo principais bei taikymo sritimis. Mokytojui reikia atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurių *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* numatytų temų šiame vadovėlyje nėra, o dalis temų neįeina į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*. Vadovėlyje gausu teorinės medžiagos, kai kurios temos gvildenamos labai giliai, ko nereikalauja *Ekonomikos ir verslumo bendroji programa*. Ruošdamiesi pamokai ir naudodamiesi šiuo vadovėliu, mokytojai turi kūrybiškai pritaikyti pateiktą medžiagą.

Didžioji dalis medžiagos skirta mokiniams, kurių žinios, supratimas ir gebėjimai yra pagrindinio ir aukštesnio lygio. Vadovėlyje yra medžiagos, kuri tiktų pamokos temai papildyti. Mokytojai patenkinamo pasiekimų lygio mokiniams turi parengti papildomų užduočių arba supaprastinti esamas.

Pateiktoje lentelėje rasite informacijos apie tai, kaip šis vadovėlis atitinka *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* aprašytus mokinių pasiekimus. Mokytojai pateikta lentele (papildę, pakoregavę) gali pasinaudoti kurdami ilgalaikį ir (arba) trumpalaikį planą.

Žinios gali būti suteikiamos ir gebėjimai gali būti ugdomi per vieną ar kelias pamokas, tačiau nuostatų ugdymas yra ilgalaikis procesas. Lentelėje bandome parodyti, kokia konkreti vadovėlio tema prisideda prie konkrečios nuostatos ugdymo, kokių žinių ta tema suteikia, kokius gebėjimus ugdo. Mokytojams reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad vadovėlyje nėra arba yra itin mažai medžiagos šiems *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* aprašytiems mokinių pasiekimams:

2.3 – vertinti išsilavinimo svarbą būsimai karjerai, darbo vertę ir reikšmę žmogui bei visuomenei;

2.4 – pavyzdžiais iliustruoti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo, jo įsidarbinimo galimybių ir atlyginimo dydžio;

2.6 – apskaičiuoti metines palūkanas už indėlį ar paskolą;

2.7 – palyginti įvairias taupymo ir investavimo rūšis pagal saugumą, pelningumą, likvidumą (tik dalis);

2.8 – palyginti, kuriame banke naudingiau taupyti pinigus, o iš kurio banko racionaliau imti paskolą;

3.3 – vertinti technologijų ir inovacijų poveikį žmonėms ir visuomenei;

3.5 – nurodyti priežastis, dėl kurių mokiniai rinktųsi jiems nelabai patrauklią veiklą;
3.7 – vertinti teigiamų ir neigiamų paskatų įtaką elgsenai ir tikėtiną elgesio pokytį;
3.8 – paaiškinti, kodėl pelno nesiekiančios organizacijos turėtų būti atleistos nuo mokesčių;
3.9 – mokytis planuoti savo veiklą. Mokytis bendrauti, bendradarbiauti, konkuruoti, nugalėti;
4.2 – apskaičiuoti pelno, gyventojų pajamų mokesčius, kuriuos įmonės ir darbuotojai moka į valstybės biudžetą;
5.4 – paaiškinti, kaip tarptautinę prekybą veikia valiutų kursų skirtumai ir jų pokyčiai. Apskaičiuoti vienų valiutų kursus kitų valiutų kursais, juos palyginti;
3.13 – nusakyti ryšį tarp darbuotojo darbo našumo, jo įsidarbinimo galimybių ir atlyginimo dydžio.

Pirmieji žinomi ekonomistai; Ekonomika – tai, kuo užsiima ekonomistai; Smalsiausiesiems 16 psl. – čia yra daug įdomios ir išsamios medžiagos apie ekonomikos mokslo raidą bei žymesnius ekonomistus. Ši medžiaga neįeina į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*, tačiau gali puikiai papildyti itin besidominčių ekonomika mokinių žinias apie šio mokslo pradžią. *Apie ką pasakoja ekonomikos modeliai?* – neįeina į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*, tačiau gali būti skirta aukštesniojo pasiekimų lygio mokiniams. *Mikroekonomika ir makroekonomika* neįeina į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*, tačiau papildo ir padeda aiškinantis ekonomikos, kaip ūkio (mažo ir didelio) tvarkymo meno, sampratą. *Kodėl žmonės pasidalija darbus* neįeina į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*; skyrelio pabaigoje pateikiamas santykinio pranašumo paaiškinimas, kurį galima pasiūlyti nagrinėti aukštesniojo pasiekimų lygio mokiniams. Tema *Gamybos sąnaudos, pajamos, pelnas* į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą* neįeina, tačiau gali būti pasiūlyta besidomintiems ekonomikos mokslu arba esant laiko skirta papildyti temai apie paskatas **(3.6)**. *Iš kur valdžia gauna pinigų savo veiklai plėtoti, Biudžetas – valstybės piniginė* – suteikiama žinių, neugdomi gebėjimai apskaičiuoti pelno, gyventojų pajamų mokesčius, kuriuos verslo įmonės ir darbuotojai moka į valstybės biudžetą **(4.2),** į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą* neįeina skyrelyje išdėstytas mokesčių rūšiavimas į progresinius, proporcinius ir regresinius. *Kaip sudaromas valstybės biudžetas* – ši tema neįeina į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*, tačiau ja galima papildyti pamoką aiškinantis, kodėl žmonės turėtų mokėti mokesčius **(4.3)**. Temos *Kaip verslininkai skolinasi, pagrindinės investavimo galimybės Lietuvoje* neįeina į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*, tačiau gali būti skirtos besidomintiems. *Kas rodo, kaip sekasi verslininkui* –įmonės balansą aiškinanti tema – neįeina į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą*. *Pinigų kaita: nuo žuvų iki kortelių; Kokie buvo Lietuvos pinigai?; Kortele gali naudotis ir penkiolikmečiai* – tai temos, skirtos besidomintiems arba, jei yra laiko,

lengvai suprantamos visiems. *Koks infliacijos ir nedarbo ryšys?* – ši tema skirta aukštesniojo pasiekimų lygio mokiniams arba besidomintiems ekonomikos mokslu (**4.6**). *Kaip skaičiuojamas BVP? Ar galima tiksliai suskaičiuoti BVP?* – į *Ekonomikos ir verslumo bendrąją programą* neįeina BVP skaičiavimo metodikos. *Kuo skiriasi nominalusis BVP ir realusis BVP – Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* rekomenduojama gabiausiems. Tema *Ar tikrai BVP parodo, kokia turtinga visuomenė?* nepakankamai ugdo gebėjimus **(4.6**), nėra atsižvelgta į infliaciją ir nedarbo lygį, apsiribojama tik BVP.

Vadovėlio tema	**Ugdomos nuostatos (pagal Bendrąsias programas)**	**Ugdomi gebėjimai, žinios ir supratimas (pagal Bendrąsias programas)**
Ar tampi ekonomistu pirkdamas ledus? Gyvename troškimų pasaulyje Taigi pagaliau kas yra toji ekonomika? Kaip mąsto ekonomistai? Neriboti norai Riboti ištekliai	Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.	1.1., 1.1.1. 1.2., 1.2.1.
Pasirinkimas...	Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai.	1.3., 1.3.1.

Renkasi ir valstybės – ką ir kaip gaminti bei paskirstyti? Visuomenė turi priimti tris esminius sprendimus rinktis Ar vienodai ekonomines problemas sprendžia Kinija, Kuba ir JAV?		1.4., 1.4.1.
Ekonominės institucijos ir paskatos Rinka, rinkos mechanizmas, rinkos ekonomika Verslo finansavimo šaltiniai	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.10., 1.10.1.
Kas skatina mainytis?	Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai	3.6., 3.6.1.
Kas yra tikrasis rinkos valdovas? Būti vartotoju, vadinasi, rinktis Vartotojų pajamos, jų rūšys Kas lemia pajamų dydį	Racionaliai naudoti savo pajamas ir planuoti išlaidas. Didinti motyvaciją mokytis, kaupti žmogiškąjį kapitalą, ugdytis gebėjimus, rinktis pomėgius ir darbo rinkos poreikius atitinkančią profesiją.	2.1., 2.1.1. 2.3., 2.3.1 2.4., 2.4.1.
Paklausa	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.7., 1.7.1. 1.8., 1.8.1.
Papildoma medžiaga: Kaip sudaryti šeimos pajamų ir išlaidų balansą?	Racionaliai naudoti savo pajamas ir planuoti išlaidas.	2.2., 2.2.1.

Gamintojai Kodėl žmonės pasidalija darbus?	Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui.	3.10., 3.10.1. 3.11., 3.11.1 3.12., 3.12.1 3.13., 3.13.1.
Kas lemia pasiūlą? Kai susiduria paklausa ir pasiūla	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.9., 1.9.1. 1.11., 1.11.1.
O kas, jeigu prekių trūksta? Ką rodo kaina?		1.12., 1.12.1.
Ką gali konkurencija?		1.13., 1.13.1.
Ir rinkos skiriasi Antimonopolinė valstybės politika: kas gali sutramdyti monopolistą		1.14., 1.14.1.
Kokių uždavinių rinka neišsprendžia?	Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje. Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant. Siekti tapti aktyviu darbo rinkos dalyviu.	4.1., 4.1.1.
Valstybės vaidmuo ir funkcijos ekonomikoje Kokių trūkumų turi valstybės priimami sprendimai?		4.4., 4.4.1.
Iš kur valdžia gauna pinigų savo veiklai plėtoti?		4.2., 4.2.1.
Biudžetas – valstybės piniginė... Kaip sudaromas valstybės biudžetas?	Suvokti, kad valstybės biudžetas priklauso nuo visuomenės ekonominio išsivystymo lygio ir kad jį skirstant būtina remtis prioritetais, turinčiais ilgalaikę perspektyvą.	4.3., 4.3.1.

Žmogus, matantis galimybių ten, kur kiti jų neįžiūri	Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui.	3.1., 3.1.1., 3.1.2. 3.3., 3.3.1.
Kodėl mokama už riziką?		3.4., 3.4.1.
Verslo organizavimo formos Kodėl kuriamos įmonės? Individualioji įmonė Ūkinė bendrija Akcinė bendrovė Kooperatinė bendrovė	Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis.	3.2., 3.2.1., 3.2.2.
Kam reikalingi pinigai: jų esmė ir funkcijos	Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai.	1.5., 1.5.1., 1.5.2. 1.6., 1.6.1.
Bankai ir jų funkcijos Smalsiausiesiems Lietuvos bankų sistema		2.5., 2.5.1. 2.7., 2.7.1. 2.8., 2.8.1.
Kas sukelia infliaciją? Ar visada infliacija yra tik blogis? Kas pralaimi? Kas pasipelno?	Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant.	4.7., 4.7.1.
Ar kiekvienas neturintis darbo yra bedarbis?	Siekti tapti aktyviu darbo rinkos dalyviu.	4.8., 4.8.1.

Kuo valstybė matuoja savo galybę Kaip skaičiuojamas BVP? Kuo skiriasi nominalusis ir realusis BVP?	Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant.	4.5., 4.5.1.
Ar tikrai BVP parodo, kokia turtinga visuomenė? Ekonomikos augimas		4.6., 4.6.1.
Tarptautinė prekyba: specializacija	Formuotis nuostatą, kad bet kurios šalies ekonominė padėtis priklauso nuo to, kokią vietą ji užima tarptautiniame darbo pasidalijime ir dalyvavimo tarptautiniuose mainuose. Kaip vartotojui būti aktyviu tarptautinės ekonomikos dalyviu, kaip piliečiui išlikti savo krašto patriotu.	5.2., 5.2.1.
Ar naudinga šalims prekiauti be jokių apribojimų Kas lemia efektyvią užsienio prekybą?		5.3., 5.3.1.
Kaip ir su kuo prekiauja Lietuva?		5.1., 5.1.1.

A. MAKUTĖNAS, D. MAKUTĖNIENĖ. EKONOMIKA. 9 – 10 KLASĖMS, KAUNAS: ŠVIESA, 2008

Vadovėlis „Ekonomika“ 9–10 klasėms tinka žinioms suteikti, gebėjimams ir nuostatoms ugdyti. Vadovėlyje yra devyni skyriai, kurie dar suskirstyti į poskyrius. Kiekviename skyriuje yra pateikta teorinė medžiaga mokinių žinioms ir supratimui įgyti, taip pat pateikta praktinių užduočių, diskusinių ir probleminių klausimų mokinių gebėjimams ugdyti. Atsakyti į klausimus arba atlikti užduotis galima išnagrinėjus vadovėlio medžiagą, ją kūrybiškai pritaikant arba ja naudojantis. Vadovėlyje pateikta papildomos medžiagos patiems smalsiausiems ir ekonomikos mokslu besidomintiems mokiniams. Vadovėlis supažindina mokinius su pagrindinėmis ekonomikos sąvokomis, dėsniais, jų veikimo principais bei taikymo sritimis.

Vadovėlis išleistas 2008 metais, jį leidžiant buvo atsižvelgta į tuo metu pateiktą *Ekonomikos ir verslumo bendrosios programos* projektą, kuris vėliau dar šiek tiek buvo pakoreguotas atsižvelgus į ekonomikos konsultantų ir mokytojų pastabas. Todėl vadovėlyje yra keletas temų, kurių nėra *Ekonomikos ir verslumo bendrosios programoje*, t.y. verslo finansavimas, absoliutusis pranašumas. Tačiau šias temas mokytojai gali kūrybingai pritaikyti, integruoti į kitas temas, ypač jei mokiniai domisi ekonomikos mokslu ir/ar yra aukštesnių pasiekimų.

Pateiktoje lentelėje rasite informacijos apie tai, kaip šis vadovėlis atitinka *Ekonomikos ir verslumo bendrojoje programoje* aprašytus mokinių pasiekimus. Mokytojai pateikta lentele (papildę, pakoregavę) gali pasinaudoti kurdami ilgalaikį ir (arba) trumpalaikį planą.

Žinios gali būti suteikiamos ir gebėjimai gali būti ugdomi per vieną ar kelias pamokas, tačiau nuostatų ugdymas yra ilgalaikis procesas. Lentelėje bandome parodyti, kokia konkreti vadovėlio tema prisideda prie konkrečios nuostatos ugdymo, kokių žinių ta tema suteikia, kokius gebėjimus ugdo.

Vadovėlio tema	**Ugdomos nuostatos (pagal Bendrąsias programas)**	**Ugdomi gebėjimai, žinios ir supratimas (pagal Bendrąsias programas)**
I. Pagrindinės ekonomikos sąvokos		
1.1. Ekonomika	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	

1.2. Išteklių stygius, pasirinkimai, alternatyvieji kaštai	Formuotis supratimą, kad nieko nemokamo nėra ir kad priimant sprendimus reikia palyginti alternatyviąsias sąnaudas ir naudą. Taikyti racionalius sprendimų priėmimo būdus, įvertinti ne tik tai, ką gauni, bet ir tai, ko atsisakai. Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas.	1.1., 1.1.1. 1.2., 1.2.1. 1.3., 1.3.1. 1.4., 1.4.1. 3.5., 3.5.1. 3.6., 3.6.1. 3.7., 3.7.1.
II. Vartotojas ir paklausa		
2.1. Vartotojas	Racionaliai naudoti savo pajamas ir planuoti išlaidas.	2.1., 2.1.1. 2.2., 2.2.1. 2.3., 2.3.1.
2.2. Paklausa	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.	1.7., 1.7.1. 1.8., 1.8.1.
III. Gamyba ir pasiūla. Paklausos ir pasiūlos sąveika		
3.1. Gamyba	Didinti motyvaciją mokytis, kaupti žmogiškąjį kapitalą, ugdytis gebėjimus, rinktis pomėgius ir darbo rinkos poreikius atitinkančią profesiją.	2.4., 2.4.1. 3.1., 3.1.1. 3.10., 3.10.1.

	Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui.	3.11., 3.11.1. 3.12., 3.12.1. 3.13., 3.13.1. 3.14., 3.14.1.
3.2. Pasiūla	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.	1.9., 1.9.1.
3.3. Paklausos ir pasiūlos sąveika	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai. Stengtis racionaliai pirkti ir tinkamai vartoti, protingai taupyti ir apdairiai skolintis, aktyviai dalyvauti rinkoje.	1.11., 1.11.1. 1.12., 1.12.1.
IV. Rinka. Rinkos struktūra		
4.1. Rinka	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.10., 1.10.1. 1.13., 1.13.1.
4.2. Rinkos struktūra ir jos tipai	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą	1.14., 1.14.1.

	ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	
V. Valstybė ir ekonomika		
5.1. Rinka ir valstybė	Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje.	4.1., 4.1.1. 4.4., 4.4.1.
5.2. Valstybės vieta ekonomikoje. Mokesčiai ir biudžetas	Formuotis suvokimą apie valstybės vaidmens svarbą rinkos ekonomikoje. Suvokti, kad valstybės biudžetas priklauso nuo visuomenės ekonominio išsivystymo lygio ir kad jį skirstant būtina remtis prioritetais, turinčiais ilgalaikę perspektyvą.	4.2., 4.2.1. 4.3., 4.3.1. 4.5., 4.5.1.
VI. Verslininkystė		
6.1. Verslas ir jos organizavimo formos	Būti atsakingam, iniciatyviam, siekti užsibrėžtų tikslų, pripažinti kitų žmonių pastangas. Įsivertinti savo verslumo gebėjimus, juos ugdytis. Pripažinti mokslo ir informacijos įtaką verslumo formavimui ir verslininko kompetencijos ugdymui. Domėtis ir naudotis (dabar arba ateityje) įvairių institucijų teikiamomis paslaugomis.	3.1., 3.1.1. 3.2., 3.2.1., 3.2.2. 3.3., 3.3.1. 3.4., 3.4.1. 3.8., 3.8.1.
6.2. Verslo finansavimas		

VII. Pinigai ir bankai		
7.1. Mainai, pinigai	Suvokti rinką ne tik kaip prekių ir paslaugų judėjimą, bet ir kaip visumą ekonominių santykių, kuriuos reguliuoja paklausos, pasiūlos, konkurencijos ir kiti ekonomikos dėsniai.	1.5., 1.5.1., 1.5.2. 1.6., 1.6.1.
7.2. Bankai ir jų funkcijos	Įvertinus riziką, formuotis teigiamą nuostatą asmeninių pajamų pertekliaus investicijoms, ilgalaikėms ir trumpalaikėms paskoloms bei kreditams.	2.5., 2.5.1. 2.6., 2.6.1. 2.7., 2.7.1. 2.8., 2.8.1.
VIII. Infliacija ir nedarbas. Bendrasis vidaus produktas		
8.1. Infliacija	Suvokti, kad valstybės biudžetas priklauso nuo visuomenės ekonominio išsivystymo lygio ir kad jį skirstant būtina remtis prioritetais, turinčiais ilgalaikę perspektyvą.	4.7., 4.7.1.
8.2. Nedarbas	Suvokti, kad valstybės biudžetas priklauso nuo visuomenės ekonominio išsivystymo lygio ir kad jį skirstant būtina remtis prioritetais, turinčiais ilgalaikę perspektyvą. Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant. Siekti tapti aktyviu darbo rinkos dalyviu.	3.9., 3.9.1. 4.8., 4.8.1. 4.9., 4.9.1.
8.3. Bendrasis vidaus produktas ir ekonomikos augimas	Suvokti, kad valstybės biudžetas priklauso nuo visuomenės ekonominio išsivystymo lygio ir kad jį skirstant būtina remtis prioritetais, turinčiais ilgalaikę	4.5., 4.5.1. 4.6., 4.6.1.

	perspektyvą. Suprasti, kad valstybės, savo ir savo artimųjų gyvenimo lygį galima pakelti mokantis, dirbant.	
IX. Tarptautinė prekyba ir valiutų reikšmė		
9.1. Tarptautinė prekyba	Formuotis nuostatą, kad bet kurios šalies ekonominė padėtis priklauso nuo to, kokią vietą ji užima tarptautiniame darbo pasidalijime ir dalyvavimo tarptautiniuose mainuose. Kaip vartotojui būti aktyviu tarptautinės ekonomikos dalyviu, kaip piliečiui išlikti savo krašto patriotu.	5.1., 5.1.1. 5.2., 5.2.1. 5.3., 5.3.1.
9.2. Valiutos ir jų kursai	Formuotis nuostatą, kad bet kurios šalies ekonominė padėtis priklauso nuo to, kokią vietą ji užima tarptautiniame darbo pasidalijime ir dalyvavimo tarptautiniuose mainuose.	5.4., 5.4.1.